

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

М. ДЕЛБА.

МАРКС и СТРОИТЕЛЬСТВО
СОЦИАЛИЗМА.

ИЗДАНИЕ АБГИЗА.

СУХУМ.

1934 г.

aproletarja aṭəlakua zegia
ṛṣə iqou, iṭeidaṭkəll

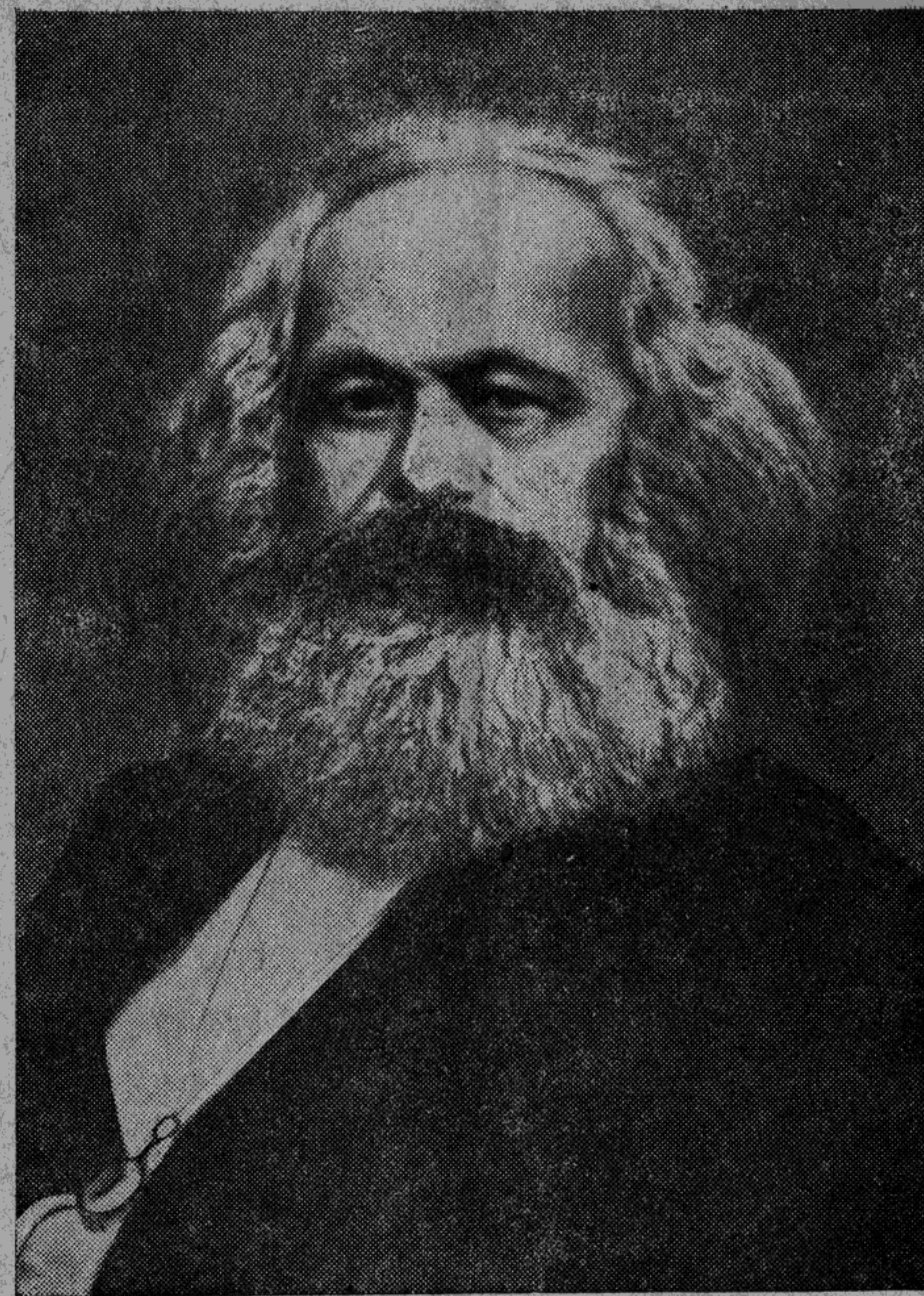
m. delba.

marksi asocializm
rgəlarei.

aqua.

apsnəṛi, həntkarra iquə təṭra.

1934 ş.

— „ui dəpsit, daquçt ixucra, millionla evropəi amerikəi, sibrapı amaden çxərtakua inadərknə kali-fornianza ikuənxo arevoliuciaz iuəsmyapgaja rguə dalsnə, bzia dərbonə, iara izə alaəərz kərponə, iqa-bonə.

iara ixizi, iuəskuei akər ləşəkusakua rayərxəp hapxiaqa!“. (engels).

I.

açara duş kommünizm əfatakyə karl marks diit germanpə-lan, feirpi akuşa, akalaki trir, mai 5, 1818 şəkusa rzə. marks iab, genrix zaxizəz, eleonora marks dşixjajo ala „zgurçqul bziaz, kreilzərgoz oyən“, açara zmaz zxşəyçək bziaz iuristən, dəpsit 1838 şəkusa rzə.

milatla marks dəurian. oktiabr 1830 ş. rzə marks dtaloit trirpi agimnazia, zaanaçə aynə aƣazəqəçara imanə, nasgiə sen-tiabr 1835 ş. rzə agimnazia dalgoit.

haxuapşəp, marks uəsqaŋpi içafei, ilşarakuei agueilgara bzia imaz aazərpşua akək-ybak afaktkua, agimnazia dantazpi arçayja rəxhaakua rəla.

uəsqaŋpi marks iyəmtakua rƣə ianup abri eipş arçayja rəxhaakua:

1. „nemclala ayra“

„kər ibzioup.

ari auəsumta egiərt raasta iaha axşəyçək beioup, sistemala ibzianə ifakurgəloup“—

vittenbax.

2. „adinxaçarazə ayra“.

„axşəyçək beioup, iououanə, ibzianə ifakurgələnə, aƣxup-xiəz akunagonə iyup“—

kiupper.

ui aamtazə marks iaktiv uəsurala dalkaanə dəqan, art alşara duzzakua marks imaz oyə eiləirgərt eipş ijərganə iqaləeit iŷkunra aşəkuskua raangia.

axa akoroli iegzamenə komissiei, akorolit komissar briuge-mani 17 şəkusa zxəcuaz arpəzba marks ibzianə iazəqəçə ha

attestāt zərtaz, rguə iaanagon „ixşəyi ilşarakuei rəmy ala rguə-
oira naq-naq iriaşap“ ha. iab iakukəṭqianə dəzzəqaiçoz aiuris-
prudencia açaraṭə; uərt amalagiə rxşəy azcomzt ari raazamta,
psra zkum, çaraduza zçazkua „kapital“ — akapitalizm eiṭkaara
neiyəmsrəda ataxarei, aproletar revoliucia aiaairei atəoria
fatakyəs daiueit ha.

agimnazia danalga iara ui 1835 ş. rzə marks dtaloit aiurist
fakulitet bonpi auniversitet aṭə.

axa bonpi auniversitet atfarrakua açara duṭ uəsura iaftaz
marks iguə nanakzomzt, ubri aqənṭ oktiabr 1836 ş. rzə bonn
aanəṭnə berlinpi auniversitet aşqa diasueit. araqa marks, ai-
risprudencia agan xaraza daxəsne afilosofiei atourəxəi luanəṭ
dərgulalanə rçara dalagoit, aiurist naukakuagi uərt irəkurşa-
hatnə.

mart mza 1841 ş. rzə marks dalgoit auniversitet berlin. ubri
aşəkus azə marks ayra dalgoit iagitiueit (aprel) ienpi auni-
versitet aşqa içara duṭ dissertacia abərzenja rfilosofiazə iuəs-
umta („demokrit inatürfilosofiei, epikur inatürfilosofiei zləip-
şəm“) adoktor filosofra axız iourazə. ari auəsumta ienpi auni-
versitet marks ikunagonə iapxiazeit adoktor filosofrazə adip-
lom. bon (1841 ş.) professor filosofs dqalarc marks iizbaz izə-
nakzəmxəit, prussiapi akoroli a-IV viligelim ireakciar jkurpa
şatara muzə iaapknə ikusuaz iaxqianə. ubri aqara iṭṭian prus-
siapi aihabəra apolitiķa reakciar tradicia.

1832 ş. rzə amaterialist du feerbax ikafedra dancanə akə-
taṭ touraṭ nazaza nxartas irteit. — „arəchara rxixəxuxua anemcṭ
eiṭcaarakua, aprofessorṭ kafedrkua aeklektikar xuaşa qulaja
zegiə reiha anapşra zmaz feerbax dənaxayxon, abnaṭ touraṭ
dkənzon abas iaazərkiəṭnə daxjəit anemcṭ eiṭcaarakua
feerbax dkənça dəzmaz engelisi iyəmta „liudvig feerbax“ aṭə.

1842 ş. rzə reinpi aburzuazia axadaja ifakudərgəlaz „reinpi
agazeta“ („reinische ceitung“) aṭə marks iuəsura duk axmər-
çkua iara ui agazet reidaktors daiueit (oktiabr 1842 şəkusa,
ubri aqənṭ bonpi kəlin aşqa diasueit.

1843 ş. alagamtazə areakcioner viligelim IV „reinpi aga-
zeta airkueit arevoliuciar çakə iaxərqiənə (aja „arevoliuciar“
xəmpada uəsqanpi aamta izlaçanakuaz ala, uiaqara eiçəmxkua).

ui aṭtaxi marks aamtala kreiecaxqa diasueit. iara ua iun
mza 1843 ş. rzə marks phəsəs digoit dxuyə aaxəs zbieiba-
bara imaz zenni.

zenni, prussiapi atəvad sovetnik abaron liudvig fon vestfa-
len akalaki ṭir inxoz diphən. marks ixuyra inarknə zenni lbziei-
babara iguə ikədən, largiə dsiirən, ləpşrei lsaxei ləxşəy ləşei
rəla, ui lqnə abzieibabara marks izə enagi amı aman iṭtəcən

(iṭṭəcən). — „aqazaragiə (искусство) ubri aqara ipşşam, abri
zenni laqara“ ha daazgudunə ahara bzia ibon marks.

„ab iaxi aṭquə“ aṭə marks iyueit: „suəhoit iqalo akə-aku-
zar szenni guəkə asalam səzləutarazə. jayanṭ raqara sapxeit
asalam iszaaltiz, uaqə enagi izboit akəi-akəi eipşəmkua oyə
iguə iaxuaşa assirkua, ui asalam iquə zəgi rəla—astili alagi
isirəu, kər iapsou salamur“.

zenni ubri aqara axşəy ləmanə lguə kaməṭkua qarə dəm-
xunə marks izə draznə dəqan, uəs anakuxa marks ibzazara
zkuiçaz auəsgiə ui kəraamtəpi marks içara duṭ revoliuciar
uəsuraṭə dicxraayən, laməsla amaç azəluan lyəza nazaza iṭtəxnə
dəzzəkupoz auəs.

zenni ləbṭə mərduķua, ak xiaas iqamçakua eilkaanə marks
icixəlgəit əguaqra xiantakua rbzazaraṭə izəkufoz zəgiə.

zenni, arevoliuciazə auəsujə rəkupara axada, arevoliucioner
duzza marks evropəpi „acivilizacia“ kalakik aqnəṭ dəṭə ka-
lakikaxi, hənṭkərrak aqnəṭ, dəṭə hənṭkərrak axi dəṭəxəçə
daxirəmaz əguaqrakua iaazəkulaz zəgiə icixəlgəit.

oktiabr mza 1843 şəkusa rzə marks iphəs zenni dimanə
parizqa diasueit.

araqa marks ruḡe dicərxəraanə dalagəit „anemc-francəṭ
esəşəkusaṭ“ azurnal atəṭra, rapxiəza iaxianəlaz aṭəc revoliu-
cioner marks rapxiəzaṭə asocializm azə iuəsumtakua „gegeli
ihənṭkərraṭ zin afilosofia akritika“, „zur iudenfrage“ ubas
egitərtgiə.

ui aṭtaxi, engelisi pariz danaa (sentjabr 1844 ş.) marks iyəza
engelisi dicnə iyueit „apsəckiaṭ taaja“ bruno bauer iara iškola
agegeliancṭ idealistja, dəzlarəkuşahatəmz ari ayəmtala akri-
tika onuəna aziueit bauer idealist filosofia, apxiəza marks
iara ixata gegelianc idealistnə danəqaz dzəkuşahatəz, axa iara
ubasqangiə arpəzba marks „arməṭ gegeliancja“ (bruno bauer
ubas egitərtgiə) icnə gegeli ifilosofia aqənpi iqaiçon arevoliuc-
ciar, aṭəistpi (anjaxamçara) alkaakua. marksi engelisi iara ua
francia, lenin iṭiṭə ala: „uəsqanpi ailaşra iaṭəz pariz arevo-
liuciar gupkua rəbzazara rṭaladərxuit daara iacpəhanə, rxaṭə
iaaganə, nasgiə akəi-akəi eipşəmkua aburzuazia-ssəṭə socializm
teoriakua irakupo ifakudərgəlt aproletar arevoliuciar socia-
lizmi kommunizmi (marksizmi) rṭeoriei, rṭaktikəi“.

1845 ş. 11 ianvar azə franciəpi aministr gizo iṭṭixəz aprikaz
ala marks adərra iauit pariz ialcarazə, nasgiə francia iaçanakuə
qara ṭəjṭk aqnə daanəmxarəṭə. ari aprikaz gurgaga, şatarei,
rəçəlaṭərei qamçazakua ikupoz arevoliucioner du francia ialcara
zçazkuəz, prussiapi aihabəra viligelim IV xəs dəzmaz ahara
iqarçaz ala imyapgan, ui viligelim IV marks dixjəit „prus-
siapi akoroli viligelim IV“ aṭṭətiəṭə abas ala: „ui—prussiapi

apricip uaha carta amamkua ialkaau iour, axa deryagiox iara açexuranzapi amqedaragi nacçanə".

marks, akəi-akəi eipşəmkua aştatiakua nemclala ianiçoit uəsqañpi pariz itəcuaz agazeta „forverts“ aƣə, prussiañpi areakcia agunxarakua aarpşua, alapə açarqualo.

afrancəz gizo iaarmarianə, nasgiə iaarlasnə marks francia daləiceit.

evropañpi areakcia, auəsujə rçəsra azhara iaƣəz arjara zeipş interesnə işamaz eipş, ƣweidkəlanə, mųəknə akugələra ialagəeit.

abri azçaara, miřza krəzçazkua „akommunistp manifest“, alagamtaƣə abas iaxtajoit marksi engelisi:

„anuər əkup evropa, akommunizm anuər. psə ckiala (ipsou psəla) ui anuər akuxrazə rƣeidərçeit. ajəpñpi evropa amyakua zegiə: apapi ahəntkari, metternixəi gizo, afrancəzp radikəlp, anemcp policeiskjei.

axa uəsqañpi aamta areakcioner gurgagakua, ubriaqara „iou-ouanə“ rxə rəpxiazon, uərt amalazgiə rxə aƣə ianakuzaalakgiə iakuşahatxoməzt adunei zegiə azə krəzçazkua arevoliuciañp uəs du, marksi engelisi 70 şəkusa rəstaxi zřata rkəz adunei fəqara işanə xutak asovet eidkəla du akupşələraƣə ifakugəlap ha. art auəsujə rklass aoiəja, açaraduñp akommunizm afatakra zzəku-poz aproletarja rdiktatura, 16 şəkusei bzakəi eiaairəla asocializm hřələƣə işhargəlo rdəruazar, art akuqma xucra zmou apsja „rguapxara dukuei reilayeilasrakuei rzeizəkukuanə, igutqia-psəti-qiəxa“ rxkua kədpərƣələrən dara rzə irbeianə iqapakuou apsəz-rakua rƣə.

iara ojəgi areakcia eikuəja aepigon haiuankua metternix, gizo, ubas içagigie asocial faşistp paluəja rəcərxaanə irtaxəup, ialtoup iaxiañpi akommunistp çəsra auəsujə rklass alafə içaadərquəlarə.

axa art imlafua alaguartei, afaşistp burzuazia alaħa eikuəja-kua, aduneiñpi aekonomikañp (anxəlañp) eixulaxara (кризис) zxu-daja çkaa izmou. adolif gitler, gering, fon-papen, mussolini ryəzja irəřom aduneiñpi aproletariatp revoliuciala rçəsra, mya ououala oktiabr du axi izgo aankəlara.

ojə, pəxia eipşəmkua iaapknə ikuup afaşistp reakcia, hara ihauefarou, aduneiñp kommunistp partiakua rakuparazə.

arevoliuciañp proletariatp ieionu apaja ernst teliman (germa-niañpi akompartia a-ck amazanəqugay) ryəzja, ubas egiərtgiə abaxtakua raxi irəřtueit, idərguaqueit, irřueit ruəs zbara azə-muzakua.

art afaşistp haiuankua irzeilərgom akə, aproletariatp, iara ui aparťiei ruəs aankəlara psəxua şamam adunei zexiəngara apro-letariatp riaaira qalaanza — adunei axiənzə-nazaazo akapitalizm afata ərřxaanza.

„iarkəqkəqaait ahra zmou aklasskua akom-munistp revoliucia“.

marksi engelisi, lenini, řtalini ruəs duzza amų, klassla akupara iqou ixnaritueit akapitalizm afata iləçaknə, ui auəs aikuara zxařaz urəřəlan işənazaxaz eipş.

uaha psəxua animou, marks fevralı 2 rzə 1845 şəkusa rzə parizpi diasueit beligia — briusseli akialakiaxi. araqa marks deryagiox iřidikəloit engelisi (aftaxiñpi briusseli daait aapən 1845 ř. rzə) marks, engelisi dicnə dcoit anglia — london, mançester, aprole-tarñp centrkua raxi, uəsqañpi aamtazə apxiəgəla kapitalistp řəla aagaləx ařiafa zeipşrou eilkaanə açarazə.

1845—1846 şəkuskua rzə briusseli marksi, engelisi iryəit auəs du zçazkua „anemcp ideologia“. ui rapxiəza iaanarpşit ineiçəxnə akommunistp dunei eilkaara iiaşatqianə izəkugəlaz aprincipkua, ui alquala marksi engelisi aƣəc nemecp filosofia aidealistp xuapşrakua l. feerbaxəi, b. baueri, m. řtirneri mya-pgajas izmazi anemecp socializmi akritika azəruet „auəs aƣə iphərgarc pəxiañpi hřilosofiañp laməs“ (marks).

ubri anays marks briusseliñpi auəsuy gazet aƣə akritika rzi-uan „afilosof barbarja“ anəmyaxqia — aamyaxqiaja, anemecp „iiaşatqianə iqou ha izəřtəz asocialistja karl griun xəs dəzmaz.

karl griuni egiərt „iiaşatqianə iqou“ ha izəřtəz asocialistjei irjəmoian aklassp kupara, nasgiə uərt „—areakciañp intereskua, anemecp burzuazia ssap intereskua“ (marks) iamypəgəjan.

uərt „aproletarja rinteres acənxuras iazəkupon auəapsəra zegiə rinteres, aoyə interes azə, aoyə klassk ialapxiəzam izə, ajak ala, ajyanp naqua filosofp fantəzia akumzar, apsabarəƣə iqəzam azə“ (marks).

1847 ř. rzə marks itiqueit „afilosofia aoiarra“ (нищета фило-софии) ui alquala marks luanəp akritika aziueit aburzuazia ssapı afrancəz socialist prudon içara.

aburzuazia — ssap teoretik prudon „atənyrañpi anarxizm“ iəza-aignəzan iqaz afatakja ireiuaz dadgəlomzt auəsujə reidkələra, revoliucialəi politikaləi akapitalizm iakuparazə, mųəla iku-rxrazə.

ui akapitalizm „axəixərc“ iguə itan parapsaxra eitəkcəraara rəououara myala.

prudon axařmazara du dakuşahatəmzt, axa axařmazara ssa dəcəřhanə pařu akuicon.

ibzaz, iřuaz aburzuazia — ssa aideia myapgay prudon xəmpada iřřomzt aarpşra aqa xař-mazara aekonomika ařiafa zeipşrou adialektika.

axařmazara ssa ařiafa azeipş dialektika rxartei, atəndencie-i fakuzərgəlaz mų du zmou marksi lenini řteoria zařək oup.

aburzuazia amura axiəpəsaaru adunei pi akapital amu, adunei pi aburzuazia aibarkəra iamou amu aouuouare i rənə amacara akuzam, axa... aaləçərtə-ssa amu aqəngiə, izban akuzar aaləçərtə-ssa (rəcharas iqalaz) iaxia ojraanzagiə irəjazənə inxəei, aaləçərtə-ssa iaxəlçuei akapitalizmi aburzuaziei enagi pəmkrəda, esəmša, essaat, stixiala, axəpxiazara rəjazənə („lenin— „armari“ axuqəmazara akommunizm a pə”) prudon iquə „философия нищиты“ ataks marks „нищита философии“ ha iiyəz akritika ubri aqara fəpəkuqlara rəchafarada inagzənə, iqalap prudon uiaqara axpəiaar ha iguamxurəpə aqnənzagiə aqara.

1846 ş. alagamtazə marks engelisi ifakudərgəlt akommunistə korrəspəndencia akomitə, ari akomitə ieiua rapxiarə proletarə zanaat revoliucionerjanə iqan, dças uərt irədən marks engelisi a pəc kommunistə dunei eilkaara iaadərpəzə apəpoganda azura.

mai mza. ui aşəkus azə akommunistə komitə iara abzou rala irədnaçei londoni „akunaga zua reidkələi“, (союз справедливых) „auəsujə rərçara auəajlari“ londongə akomitə afakurgələra, nasgiə briusseli pi akommunistja marks xadas dəzmaz ai pəsaara rəbjarçarəpə. iun 1846 ş. rzə londoni akommunistja rkomitə fakurgəlan.

şəkusək aftaxi london (iun 1847 ş.) eizoit rapxiarə akommunistə organizaciakua reizaradu engelisi dalənə.

ari aizaradu „akunaga zua reidkələ“ „akommunist eidkələnə“, ifakunargəlt. „araqa, rapxiə irgəlanə imyapgan aidkələ i pəcnə aitalakurgələra. ajəpəi amistikəp quxkua, axizkua iazənənə iqaz zəgiə ərxəei;

aidkələ ei pəkaan uapfənala, krugla axadara zua kollektivla, acəntə nagzara komitetla aizara du ala. iara ubri inarknə ari aidkələ iaxizərpit „akommunistja redkələ“ ha „aidkələ zəftaz, fataçakələ aburzuazia akuxra, aproletarja rəntkarra afakurgələra, ajəpəi aburzuaziarə uaajlar rklass antəgonizmla ifakugəlaz apərgara, nasgiə a pəc uaajlar, aklasskuei axəpəmazərei axiazəqamlo afakurgələra rakun— abas ahoit apxiarə aparagraf.

rapxiəza „akommunistja reidkələ“ iara itnaquaz azurnal „kommunistische caitsrift“ a pə iapsaxəuei egizəorəam aburzuazia-ssap „akunaga zua reidkələ“ alozungkua— „auəa zəgi eifjour“— i pəcu, oyə iguə zərxəçə proletarə lozungla— „aproletarja a pələkua zəgiə r pə iqou i pəeidəikəl“.

noiabr anjamtazə dekabr alagamtazə 1847 ş. rzə eizeit „akommunistja reidkələ“ aybarəi aizara du. araqa, marks engelisi, amu du zmaz, imfoz aproletarja rrevoliuciarə eidkələ xadasi, organizətorəi izlamaz ahasab ala irədərçei, adunei pi auəsujə arevoliuciazə rəkupara, revoliucia myala izlafakugəlaşə aprogramma atəkstə aftəxra.

marks engelisi, duk xara imgakua iaarlasnə zəonəqam ala inarəgzeit ari apolitikəp dça du irədəz.

ianvar mza anjamtə 1848 ş. azə mifə zçazkua, axiz du zmou „akommunistə manifest“ rapxiəza akəpəxirəzə iandərxia naxəs, adunei zəgiə iaxəjeit, iageitagaxəei mək ada abəzlakua zəgi rəla, iaxia ojraanzagiə ui adunei pi aproletarja arevoliuciazə rəkupara myakuçara rəznaua iqou zənə eiua-i pəm, eipşzam a pələkua r pə. ajəpə lozung „auəa zəgi eifjour“ acənxuras iaakugəlt alozung pəc „aproletarja a pələkua zəgiə r pə iqou, i pəeidəikəl“ ari i jərganə ikunargəlt aproletarja rəkupara zəipş uəsənə dara rnapəpə işəqaz.

17 şəkusa rəftaxi ari alozung adunei pi auəsujə reiyəzara amu zmou oey lozungnə iazəqaləei, adunei zəgiə nqara erəznək iaaxəyləei, iaxia ojəgi a pələkua zəgiə r pə iqou aproletarja rəkupara pə mcabz nbanla nazəza r biraq qap ianələei (engelisi— „akommunistja reidkələ atourəx azə“ adaqia 19 a pə).

1848 ş. azə arevoliucia mşkua rəjkurpa (1848—1849 ş.) ailəşra iana pəz aamtazə beləgiarə aihabəra marks dbaandayərpit nasgiə dalərçei pəxia „dəzdəzkələz“ i pəla.

iara ojəgiə marks amuələra irzəruəz prusiəpi aihabəra abzou rala imyapgaxəei.

marks dəryagiəx dazaait pariz; araqa, francia aamtalarəi aihabəra ieiua (aylenja) aburzuaziarə respublikəncja marks irevoliuciarə uəsura amuxare, axəpə du imazi rəla oficialəp salam iquə marks rxə idərkəlar akuxəei, flokon inapə a çaynə, abri iahon abas: „aguəouəra du zlou, ahalal marks! ...atirania falnaçei iara, z xə iakuitu francia aguəikua i zaanartuei iara...“

ubranpi martpi arevoliucia aftaxi diasuei germania aşqa kəlin ha iaxiaftou.

uəsəan, ua 1 iun mza 1848 ş. idərkənə 19 mai 1849 ş. r qənza itəçuan „reini agazet pəc“ takzəpəxəkuu redaktors ui daman marks.

„ateoria pəc işakunago irişan 1848—1849 ş.ş. arevoliucia xtəs dukua iqaz rəla, ui aftaxi aproletarəp revoliuciakua zəgi, adunei pi a pələkua zəgi idemokratə çəsrakuei işdəriəşoz eipş. iaiaaiz akontrevoliucia, marks rapxiə asud danatei (dərişan fevralı 9 1849 ş. rzə), nas dalərçei germaniagiə (16 mai 1849 ş.). marks rapxiə diasit pariz, uaanpi, iun 13 rzə 1849 ş. ademonstracia aftaxi londonqa dçei ui aftaxi dəpsaanzagie ua dəqan“.

(lenin „marks, engelisi, marksizm 12 ad. apərtəjra 1932 ş.).

akontrevoliucia aihabəra axiərxurakua arevoliuciei marks rzə imyapanagoz, dərtozt zguə eicəmkəz arevoliucioner.

ari „zakuanla“ ifakurgəlaz afeodal-respublikə burzuazia amyrakua marksi egiərt azanaat revoliucionerjei asələeīt. art amqəmxara dukua iqaz lxə anəlaaləeīt marksi iphəs zennigi. izban akuzar, ari amqra amyapgara uaha psəxua zmamz akə akun klassla akuparazə, eibafrela marksi irevoliuciaṽ uəsuraṽə, zpsə jgrou axatmazarat burzuazia apəsklasra iazhaz.

marksi london dənxaṽə açara duṽ socializm aproblemakua ineiçəxnə auəs rziuan, axa uiala minutkgiə iaaniquaməzṽ apartia aiṽkaara azçaarakua, praktikala uəsṽi aroleṽariat irevoliuciaṽ kupara napxgara azua.

1851 ş. idərkə 1862 ş. rənzə marksi dəcraaṽan amerikəṽi agazeta „niu-iorkṽi atribuna“, adunei iazeipsu apolitika zçazkua azçaarakua ançə.

1848-1849 ş.ş. raanṽi arevoliuciakua rapxiṽi apṽəşəkusa aftaxi marksi iyueit atourəx çakdu zmou iuəsuntakua (iyəmtakua)—„franciṽə klassla akupara“, „lui bonapart“, „jaṽi briumer“ „kelinṽi akommunistja rprocess azə aarpşrakua“.

art atourəx yəmtakua rṽə marksi məcxuə politikala analiz (xuapşra) aziueit irxəsəz arevoliuciaṽ etap (1848—1849 ş.ş.), nasgiə ari arevoliucia, evropa zegiə zəṽṽəxəz apəlakua iamaz raarpşra.

marksi, aroleṽariat ideologsi xadasi dəzlarəmaz ala, idirçar akun uərt arevoliuciakua rṽəla; izban akuzar parizṽi auəsujə (1848 ş.) iunṽi abarikadkua iqaz rapxiṽi rəkupara, atourəx aṽə auəsujə revoliucia myala asocialṽ revoliuciazə abiraq stəzəz irçəsrənə, aburzuazia ahra rəṽṽəçərqiərazə.

„pariz rṽup sala, amqra agarazə bqarla akupara iqalaz esaiiragiə iacloit roleṽarṽ revoliucia dunə aburzuazia rakuparazə“—abas iyueit marksi 27 iun 1848 ş. rzə „arevoliuciaṽ roleṽariat eiouzuu organnə iamaz“—„reinṽi agazet ṽəç“ aṽə.

iunṽi amqra agarazə bqarla akupara andərjagi marksi aguəora imaz imquçiməṽit, arevoliuciaṽ guaonra du imaz amq imərkuaṽeīt.

„itaxaz rpsəzrakua rṽə bṽəṽkaala habṽə hargap: eiaaiz rzə anṽara“ abas iyit „reinṽi agazet ṽəç“ aṽə, imləzakua izəyuaz — „hara hṽrahtom —hara aamtala staxila haitəçueit, arevoliucia eiaaiua mṽəqam“.

anglia „rapxiṽi iqabaa aaləxua daara napə adkəlanə, kəraamtəṽi iuəsura ialçnə, apolitikaṽ ekonomia açaraṽə iṽərçit iyəmta „apolitikaṽ ekonomia akritikazə“ 1859 ş. rzə, ari ayəmtazə rapxiəza iaarpşnə ianən açə-psa atəoria zeipsrou“.

eiha xızdu zmanə, krəzçazkuaz etapən marksi london danəqaz ibzazaraṽə iekonomikaṽ qa-uəs — „akapital“ auəs azura.

apolitikaṽ ekonomia akritika“—ari „akapital“ duzza ayrazə ṽəzəqəçaran, myapşaaṽan, mamzargiə iaazərkiəṽnə iqaz konspəktən.

ui azçaara marksi „kapital“ rapxiṽi atəṽra apxiəjaṽə abas ala daxjəṽit:

„oṽə, syəmta, rapxiṽi atom ajlar irədəskəlo, 1859 ş. rzə „apolitikaṽ ekonomia akritikazə“ ha xızəs iaman itsəṽəz auəs sumta iaxṽiaaz ouṽ“.

marksi ibzazara autaku dəpsaanzaṽi „kapital“ auəs iaziuaṽ lenin işiṽo eips apolitəkonomia „arevoliucia aznauit“.

„kapital“-miṽ zçazkəz revoliuciaṽ eitasrouṽ anaukaṽ.

„kapital“ — aepoxa zçazkua uəsuntouṽ.

„kapital“ aṽə marksi luanəṽ dagulalanə, klassṽ analizla (xuapşrəla) iaairpsueit akapitalistṽ uajlar aekonomikaṽ formacia azakuankua zeipsrou, qazlas irəṽou, dacs izəkugəlou.

ari psra zkuzam alquə marksi auəs aziuan dəpsaanza, ui auəs anagzarazə, ixə mşatakua, uaxənləei ṽənləei eipṽnə dadṽalan. ari auəs xianta marksi iguabziara daara kər iapərxaṽəxəeīt, ubri aqənṽ, aamtala iṽəankəlo, iguabziara daxuapşnə auəs iular akun. axa iara uəsgiə işakunagoz inagzanə ititṽ dəpsaanza akṽi atom (1867 ş.).

aybaṽii axpaṽii atomkua irəlgamkua inxəeīt. marksi danəpsə aftaxi engelisi napə dirkəit işakunagou aidkəlarei, anapyəmta axuapşrei, iagitiṽt art ay-ṽomk kiəpxinə.

apxiəja, quəkə iqarlar qaloit, marksi 30 ş. iuəsurala daxialəmgaz abri alquə? ari xəmpada ipşaaṽup marksi irəzanə, guk ala, napə adkəlanə, paṽu akuçanə, laməsla auəs iuuaz aṽə.

abar iihə, marksi iuəsula açəxuala, marksi iphəja rəuazə lxaça, nasgiə marksi içayja raxiṽ axşəy zmaz ireiuaz, bziagiə iiboz poli lafarg:

„marksi enagi auəs iuan uaha ataxəmkua laməsla, iarbanzaalak afakt, iarbanzaalak iaagəz acifra, pşaaṽar akun, daara paṽu zkuu maṽaxuk aṽə. ui iguə inəzomzt aṽəṽṽəx, dəṽəzə inapala iaagaz, ui ianakuzaalak, dzəstou aməṽaxu axiəquə iara ixala dnazar akun, ui apşaara aqabaa iarçəsua zeipsrou pəmkkua; iara eiṽarak dzərguaqua afakt agurəgarazə, ui enagi dəçakuan britanṽi amuzei axi.

ui iaəṽəja (opponentja) ianakuzaalak irəşomzt marksi dəzlaṽəjoz aiaşara aarhra, ui iiyua kritika adnakəlom ha aṽəra“.

„marksi iahirboit, (atovəṽ) eiṽkaara auajlar anxala ṽiaşas iəṽou, ui akapitalizm aşqa işlasua, antəgonizmlə eiṽəgəlou

aklasskua—aburzuaziei aproletariati şlakunargəlo, nasgiə ubriala işabjanagalo, ubri eips iqou aelement, abri akapitalistə eifkaara zəkugəlou iaməxuaraşə aipəngəlara zəxşiaaia.

abri oup iaazərkiəfnə „kapital“ „abay eifərpra“ axa eiha-
rak auəs zlou, ari „abay eifərpraşə“ daanəmgələit, ui „aeko-
nomikəp zəşək, uəs ianşajo iačanakua aqnə daanəmşasit“.

ui, ari auaajlar rformacia aifərprei, aşiafei „aarpsua“ (eil-
kaaua“) aarəxraş eifcaarakua „rəla macara“, ui inayganə,
iyəmtakua rşə zegiəngara drəşkləşuan, uərt aarəxraş eifca-
rakua irəkunagonə ipxiazou akurgəlakuaagiə (надстройки). „abay
eifərpra“ ajei-aş akuişon. ubri azəhan akun ari „anemecp
ekonomist“ ilquə abri aqara mbaşə iapsanə izəqaz, ui,
iapxio inarboit akapitalistə uaajlar aformacia qazfas irəma-
kuou zegiə, ašapə açačanə, apsə axačanə, nas art aarəxraş
eifcaarakua socialla irəxşiaaia aklasskua ranşagonizm (rei-
orara), aburzuazia politikaş kurgəla akapitaluaa rklass ahra
şaxiyo, aburzuaziap xakuitrei, aqararei ubas egiərtgiə ridea
iačanakua aarpsua“... (lenin, tom 1).

„akapital“ apxiaş ašom azə engeliş j-recenziak iqaişaz
ruakə aqnə abas ihoit:

„adgiəl aşə akapitalistşei auəsujəi əqaiştei iqamzt iquə
zəşəkgiə, auəsujə rşə akər iapsanə abri hapxia ikuu alquə eipş.
akapitaləi aqei reişcaara ui aləra, iaxiaş auaajlar rsistema
zəkuşaua, abraqa rapxiazə iaarpsup çara dula, nasgiə, ubri-
aqara afata ououuanə, fardaza eilərganə.

akapitalistə aaləçra abaapsrakua iamou, marks abas fardaza
eilərganə işaairpsəz eipşşia iahirboit, ari auaajlar rəşiafa
forma lakumgəlar zlaqamloz ui aşənpə akun, auaajlar raaləçləş
mukua ubas iharaknə aštəxrazə, ui eipş aaləçləş aşə aoypşə
izlaikunagaxaşala zegiə eiqaranə rəşiaara qalarəşə“.

apartia „narodnaia volia“ anagzara komitet marks alquə
izəryəz abas ahoit:

„zahatər aabo aoyə!“

aurəşpi apxiagəla intelligencia, enagi iazşləmhanə iazə-
zəryuan amratəlaraxişi evropəşə axşəy uəsura, aamtala ieigu-
ronanə iapələit akixəpş aşə işəçəz içaradulaş qa uəsunta-
kua. aurəşp bzazara aquşakua ireiuaz ireionəz, uərt rqnə ana-
uka irnaton asankcia, nasgiə, „akapital“ aintelligencia rşə esə-
mşə izxuapşlara iquə iqaləit.

abas „kapital“ ala iaatit aamta şəc aoyəşəysa itourəş aşə.

nasgiə, xəmpada iguataşup, ari fardaza zəmpəxəzkuə aoyə-
şəysa ixşəy iarşiaz apsabara işaakulaz eipşşia (1867 ş.) uəs-

qanpi „açara du zmaz“ ireiuaz aburzuaziap uaajlar rşərdaguana
işapəlaz.

„açara du zmaz“ akapitalizm apologetja, anauka enagi
izqəşuaz, ams aləzgoz, irtaxxəit iaakurxərc ari açara duş kom-
munizm ašeorla.

ubri aqənp marksi engeliş, nasgiə uərt arevoliucia uəs-
rala irzaaiguaukuaz, rəçərxəraanə, rəmykuə eidčanə ipərşəp akun
aburzuazia, iaaqumçzakua „kapital“ abafra iəşəz engeliş are-
cenziakua rajanə „kapital“ iaxhaanə iiyuaz zəşhəz „kapital“
iabafuaz ršapə rəçarqualarei, iara „kapital“ aşgia-məşgia izə-
kufoz aşəxişarei, armanšalarei rşə akun.

axa marks ianakuzaalak daşiomzt, ixəşə iaaigomzt art abur-
zuaziap „uaajlar rhamtakua“.

„kapital“ apxiaş ašom ašəşraan apxija iiyəz aqnə abas
ifərxəşou, iqbarou ajala dalgoit;

„sara seguroit iarbanzaalak anaukaş kritika“. „auaajlar
rhamtakua“ ha izəştou akuzar, sara uərt ianakuzaalak şatara
rzəzəmuxt, uəs anakuxa, pəxia eipş, sara szə iuəsənə inxoit
aflorentianec du iihəz ajakua:

„seguì il tuo corso, e lascia dirle genti“. ¹⁾

xəmpada iguataşup, marks, „kapital“ ayrazə kəraamtəpi
iuəsuraşə engeliş iuəsuri, icxəraarei iačanakua zaqarou, nas
„kapital“ zəkugəlou arevoliuciaş idea dukua rəmanšalarei,
rəxişarei rşəgiə.

eifkaanə, axşəy du açačanə engeliş iuəsuri, marks iuəsura
du aqni, nasgiə iaapəmşazakua marks ibzazarəpi aquaqrakua
rşə dicxraaua, engeliş fardaza abziara zziuəz marks imacara
iakum, ui ila abziara aziut arevoliuciaş uəsujə rklass zegiə
çabərgnə, iemigracia rapxiazəpi aşəkuskua rşə marks itaşei
iarei daara znə-zənla amlakraqənza inazoz, aquaqrakua rəş-
tasit.

marks ipşəsi iarei rəşalam iqukuə, abri aamtazə iaadər-
pşueit ui aquaqra zeipşraz eilərganə.

abar zenni marks uəsqanpi rbzazara dşaxşajo ləşalam iqukuə
rqnə qara:

„saxşajoit mşkpi zəşək ari abzazara iiaşəşqianə işəmya-
şəz, ubasqan eilərgoit, iiaşəşqian aemigrantja rqnəp ari iayə-
zou abzazara zəxtəzgoz şamaxamzar dşəqaməz“.

aazayə, araqa zənşask damanšaləşam, ubri aqənp sara işa-
şabit, şxuyə sara şxala sixəlapşracə, şguəşpi səboiaşpi axiaa
baaps işəmaz pəmkkua.

¹⁾ uara ucala səmyala, auaa irtaxəu rhaləit.

axa amaaləki rəcha ubriqara arəcharei aguaqrei sələij-
jaauan, iargiə uaxənləei wənləei enagi dəymazayən, daara jgia
dguaquan.

ubri apsabara dəkuləeiṭei, ineikuknə uaxəkgiə dməjact,
ui eiharak yba-xpa saat rakuzoup danəjo, aftaxiṭa, dəryagiəx
iəuəuəuənə akəqkəqra dalagəeiṭ, ita iṣakuxalak axuyə drəcha-
xuxa apsrei abzareṭi rəguta dəbjan. ubri aguaqrakua rəqənṭ,
ubriqara iəuəuəuənə sguə daxuon, sguə iazəmuḥazt eimppeit,
nasgiə axurakua rəla ixyaxəeiṭ, znə-zənla afa aakuzzuan ikəq-
kəquaz ikiṭi xuyə. ubas znə, iara iqnə səṣpaz, aynə zṛəz
apṭma phəs daaynaṣəlēeiṭ, azənra azə 250 talar ireihanə izah-
taxiaz, egiərt iaanxaz aparakua hazlēeilazaz ala lara lakumzt
izahtarənə iqaz, alendlord iakun, pəxia hmazara aṭquə iani-
čarc danalaga, abar oḷə daainə hazlēeilazaz pərganə, xu funṭk
angliar asterlingkua iləzhakuaz sələmtar qalom ha dəkugəlt,
art aparakua napənčala izlahamaməz ahasab ala yəqa azbaja
(apristavja) aṭquə ianərčoiṭ smal xuyə—akaruatkua, aṭəpsaxga
amaṛakua, zegiə—uimou sxuyə rəcha igaragiə, nasgiə səzəabja
rəxumargakua ireionkuaz, rəlaəwəz rṛəkukua ubri aamtazə
iṣṭəuazgiə.

apristavja, y-saatk rəftaxi bmal aagoiṭ ha isəkumakaruan.
sara stoup čaqa adalma aṭə, amla iaknə ikəqkəquaz sxuykua
səmanə.

adəryaṭnə ari auada taharṭər akun. amṣ jgian, akua auan.
sxəça, auada ṭəc apsaara dəṭup, axa azgiə hadkəlara itaxəm,
pṭyək axuykua ṣhamou anrahalak. aftaxiṭa, hyəzak iqənṭi
xuarta hauṭ. ihakunagoz zegiə zaanaçə iahlon, sara iaarlasnə
istiuan ma skaruat apteka xiṭei, aqarzyi, akuactiyi, axṣtiyi,
hmazara aṭquə ançara iarlənə iqaz aakṭəskia zegiə rahasabga
ṣyotkua rəmanə iszaaiz, rualkua aṭarazə.

iara marks ixata, apxiarṭi aṭom akorrektura danalga
16 avgust mza auəxa 1867 ṣ. rzə abas engelisi iziyueiṭ:

„uara az zaṭək uoup, ari auəs zəmuqala iqala. uara uxə
mṣatakua sara szə acxəraara isəutaz akumzar, sara amalagiə
isəṣomzt art ax-tomk auəs rzura. ugudəskəloṭiṭ uara, aurou-
zourou sguə uzəraznə! asalam. kər iszapsoṭ, guqala iszəqou
syəza! uara umarks“.

marks itaaja aguaqrakua izəkuṭoz lenin abas daxjajoṭi:
„aemigraciarṭi marks ibzazara zeipṣraz, eiharak marksi engelisi
riṭukua rṛə eilgazənə iaarpṣu, daara jgia ixiantan amqəmḥara
(aguaqra) marksi itaajei iiaṣaṭqianə ičkaanə iaman. ixə mṣata-
kua, iaapəmṭazakua engelisi icxəraara əqamzar, marks „kapital“
ialgara uaquəç, xəmpada apsra ipeipṣən, ari aguaqra ikuəu-
əuoz zeipṣraz ala“.

1848 ṣ. arevoliucia aftaxi, amratəlaraxiṭi evropa iaapknə
ikun areakcia, enagi açaxara aftaxi atourəx aṭə, arevoliucia
ajaha iapsaxueiṭ areakcia ajaha.

axa aamtala akapitalizm azhara iaanagon aproletarja rrevo-
liuciazə rəkupara içaḡi afata əuəuəuənə aṭəzəqəçarei, azharei.

abar 60-ṭi aṣəkuskua raan, anglia, francia, germania, beli-
gia, italia ubas egiərt. aṭəlakua rṛə içaḡi oyə igueitarṭ apro-
letariat revoliuciala rəkupara aṭəṣṭəxrei, aṭəzəqəçarei rṛə-
zərkəiṭ.

marks izbeṭ ari zṭəṣṭəzxuaz açəsra irxuanə ifakuirgəlarə
aduneṭiṭ auəajlar uəsujə ryəzara— aṭəlakua zegiə rṛə ialan-
xoz auəsujə eifarala reiznəquara arevoliuciarṭ organizacia ṭəc
—akṭi aintərnacional.

1864 ṣ. sentjabr 28 rzə london iaaiṭ axəpxiazara zənzak
irajamkua afrancəzṭ uəsujə rdelegacia, londonṭi auəsujə irzə-
ṭəz poliṣa aqənṭ apxiara (обращение) auəs axuapṣrazə, ui
auəs eicxəraanə auəs ialagarazə. ubri aamtazə iqarçeiṭ aizara
(amiting) franciarṭi angliarṭi auəsujə reiyəzara afakurgəlarazə,
ari aizara aduneṭiṭ auəsujə irzeipṣu arevoliuciarṭ organizacia
ṭəc afakurgəlaraqnə baṣa jajarəla iaanəmṭasiṭ, ui ialnaxəiṭ ako-
mitet, ari „aduneṭiṭ auəajlar uəsujə reiyəzara“ aprogrammei
austavi rya dças irətanə. rapxiazarṭi ialxəz akomiteṭ eiharak
angliarṭi azanaarṭ eidkəlakua irxəlapṣəz rakun. ari akomiteṭ
xarṭaaxəeiṭ içaḡi zəryə rəla, uərt rxəpxiazaraṭ dalan marksgiə.

marks eraznak eilirgəeiṭ abri eipṣ „aduneṭiṭ uəajlar uəsujə
eidəzkəloz zəpsaz, nasgiə aintərnacional. „amanifest“ aftəxra
auəs marks ixə iadiçeiṭ, ari „amanifest“ iaçanakər akun ari
„aduneṭiṭ-uəajlar uəsujə ryəzara“ aprogramma. ui adagiə marks
iftixəiṭ ari agup austav aproekt. pətyək, ui akomiteṭ ieiuz
qoukə inargakueiṭ dara iṭərxəz aproektkua, axa uərt zegiə
pərgan, marks iproekt zaṭək akun axhaa bzia ztanə iṭərxəz.

ari „amanifest“ aṭə, pəxiarṭi auəsujə arevoliuciazə rəku-
para atourəx apəlarala, auəsujə idirboṭiṭ rxakuitrazə izlakupaṣa
amya.

„zəxiəngara auəsujə rklass ieiəuə amassa enagi eiha-eiha
çaqa ilbaauan ubriqara, dara raçkəs iharaknə igəlaz aklasskua
ṣaqa auəajlarṭ marduan xəxi ixaloz aqara“—iheṭ marks.

ubri aqənṭ auəsujə rbzazara eionərṭrazə iṭərxrouṭ apoliṭi-
karṭ muə.

„elementk ala-iheṭ marks— xəpxiazarala auəsujə oḷṣta
alṣara rəmuṭ, axa rxəpxiazara amq anamou, eidkəlanə adərra
napxgaras ianrəmuṭ zaṭək anakuxa imaṭup“, nasgiə, ari aorga-
nizacia ṭəc „amanifest“ („auqreditelṭ manifest“ ha zəxiəçaz)
„aduneṭiṭ—uəajlar uəsujə ryəzara“ ha zəxiəçəz aṭə marks

dalgoit 1848 ş. rzə. „akommunistp manifest“ dəzlalgaz ajakua rəla: „aproletarja aʔəlakua zegiə rʔə iqou, iʔeidəikə!“

ari london eizauaz akʔi internasional xadas iaman ageneralp sovet, marks ʔlens dalxən ari asovet aʔə, ari asovet aʔi, ubas internasional auəsura zexiəŋqarei marks daara axəpşa bziei aʔatui iman. „ainternacional aʔə marks ilşan iqaicaz ayra zaxizu—ui aiyəzara atourəx ayroup, iahhap adnəqala marks mazənəqugay—korrespondentən germaniei urəstələei rzə, axa enağı ageneralp sovetkua psəs drəman. ui ila iyən akə aan-məjkua amanifestkua zegiə alagamta inarknə algamta—„franciapı ajlar reibafra aqənza“—lyuan marks ipha, eleonora.

„ari agup psəs iamou marks iakun“—iyueit lenin. marks, ari arevoliuciaʔ uəsujə rçəsra „zdaqam“ axada, nasgiə „ainternacional“ afatakyə, irʔieit auəs du praktikələei, arevoliuciaʔ politika lşarei ainternacional amqala, „iproletarʔəm marks ixaa-nənzaʔi asocializm (dakupo, prudon, bakunizm, angliapı aliberalp tredunionizm, lassalianpı arounaraxi axənaarakua ubas egiərtgiə). abart asektkuei, aşkolkuei rteoriakua drakupo, marks iləixəit xuaxuara zkum iakəu ataktika aʔəlakua zegiə rʔə iqou auəsujə revoliuciala rəkupara azə“.

haxpapi akommunistp internacional du tourəxla apxia iiz ainternacional, xəbgar akuxəeit parizpi akommuna axixəbgazi (eiharazak) aynuqʔapi apolitikat eipəngəlarakua iamaz rələei, dəryagiəx, uəsqanpı aamtazə aproletariat içağı rəmq axikua-dazi rqnəʔ, nasgiə xaz-xazə aʔəlakua rqnə ilakugəlanə iqamzt eiʔkaau aproletariat partiakua.

parizpi akommuna, rapxiazə aproletariat diktatura abiraq ltezəxəz rəcharəla iandərja arevoliuciaʔ uəsujə rinternacional aʔharagiə kixəxəeit, izban akuzar parizpi akommuna axəbgara iaanagon, azeips duneipi revoliucia amq akuadaxara, iaarhə parizpi akommuna aououaxarei, ma aiaairei bazasi latasi iaiuan irlasnə iʔioz aʔəlakua zegiə rʔə iqou auəsujə rrevoliuciaʔ çəsraakua rʔi, nas ul aiʔkaa—ainternacionaləi. izban akuzar parizpi akommuna auəsujə irəmqran aproletarja irdiktaturan.

ui aqənʔ eionu ʔərpşəgoup hsovet eidkəla dui iaxiapı adunei iazeipsu akommunizm çəsrei.

marksizmi leninizmi aklassikja daaraza paʔu akuçanə iala-jajon parizpi akommuna, rapxiazapı auəsujə rhəntkarra aʔərpşəga.

„ajlar reibafra“ ha xizəs izmanə marks iiyəz apxiaja aqnə engelış germaniapı „asocialistp tuzkua“ radres ala abas iyueit:

„ojpi aamtazə asocialistp filister dəryagiəx izəmbaʔbarou aqalaxura iznarçəsua ialagəeit ajakua: aproletariat rdiktatura

anaalahalak. eillərgarc itaxəuma ari adiktatura zakuəʔ laxuəpş parizpi akommuna. ari akun aproletarja rdiktatura“.

marks, parizpi auəsujə rgələra deiguronənə iyuan. „şaqə imanlalouzi, zaku tourəxp iniciativouzi, şaqə axəmsatara rəmourzi art aparizanja—iziyan marks iyəza kugelıman izə.—atourəx iazdəram ari iayəzou axaçara ʔərpşəgal uaqə işəqazaalakgiə, parizpi agələra ajəʔpi auaajlar akuqmakuei, ahakuei, alakuei rəla itaxazargiə daaraza xiz zmou hpartia iaiəairoup“.

„parizpi akommuna iahnatoit aurok du“—iʔeit marks laja algamtaʔə gaagpi ainternacional akongress 1872 ş. rzə. ari iiaşatqian urok duun aproletarja rdiktatura afakurgəlarazə rəkuparaqnə.

ari aproletariat rəkupara aurok du marksistp leninp xuapşrəla ckia iguatənə, nasgiə izlalşoz ala imyapnagəeit hkom-munistp partiə lenini stalini xəs iamanə 1917 ş. rzə.

urəstəla arevoliuciaʔ uəsujə rklass paʔu zkuu abolışevik partiə anapxgarala oktiabrpi arevoliucia aan iguanateit parizpi akommunarja barrikadla rəkuparaʔə axaçarei, amqra dui irəmaz aaməstaxigie, uərt rəkuparaʔə iranatpəmkuə iqakuəz agxa-kuagiə.

sentiabr 1872 ş. gaag eizaz ainternacional azeips kongress iiaşatqianə aduneip auaajlar uəsujə ryəzara aqazara iəçəxu-panplin.

„gaagpi aizara du iiaşatqianə ay-partiak rzə içəxuʔanpiin“ (engelış asalam iquə zorge iaxi 1878 ş.).

çabərgəup, uəsqan marksi engelisi rharala, gaagpi akongress ala iştəxən ageneralp sovet auəsura atəp niu-iorkqa aiagarazə. ari eipş afəpa ououua marksi engelisi irədərkələeit ainterna-cional aroouuarazə.

axa londonpi, niu-iorkqa eitərgaz ageneralp sovet, evropapı auəsujə rrevoliuciaʔ çəsra iaqutgxaxəeit uəsuraləei, territorialəei. ui aaməstaxigie, amerikapı auəsujə rklass aguta acxəraara şamazgiə, ageneralp sovet aduneipi auəsujə rçəsra acentr ştab hasabla aqazaara iaquəçt.

irʔəcnə ainternacional auəsura afakurgəlarazi, nasgiə eiharak evropapı asekciakua reibarkra aroouuarazi ageneralp sovet sentiabr 1873 ş. zeneva iqanaçeit aizara du axa zenevapı aizara dugiə ialəmşeit ainternacional auəsura aitalakurgəlara. ageneralp sovet iştanəçeit iara atourəxp missiel, iadəz auəskuei filadelipı akonferencia iih mza 1876 ş. eizgaz aʔə.

marks ibzazara açəxuʔanza praktik-revolucionernə dəqan. marks daara irtbaanə iman aibarkrei ainəy-aayrei, iquəla anaft-aastrei auəsü. socialistp partiakuei, dara uərt irelua-

kuaz rəbərəi. ibzazara açəxurənzə, auəsujə rklass axada du, aduneipə auəsujə rəsra amyakuçərei, anapxgara azəurei gutləxs daman. ainternacional anxəbgala aftaxı marks xəmpada iout ineiçəxnə aamta teorialəei, çaraduləei dəzəz iuəsura aulaku iaankəlanə anagzarəzə.

marks dəpsaanza, ixşəy amcabz laşara du iaxəlçuaz ideologiat centrsi, aproletarja rrevoliucia aqaçaga laboratoriası amazara pkra aiounə iqalomzt.

ainternacional anbga aftaxı marks uəsnagzəp duzzazanə iapxia, iftan „kapital“ a-2-ri aatomkua drəxuapşnə akıəpxırazə arxəiara.

abri aamta iaşoup, aduneip—tourəx çak zmou marks iprogramm dokumənt: „gotpi aprogramma akritika“. ari axız du zmou „akritika“, mamzargiə germaniəpi auəsujə rpartia aprogramma krikala axuapşra, nasgiə marksi engelisi rətkukua ari aprogramma iiaşajqianə iaxiəpi aamtazə, aduneipə aproletariat rapxiagəla, fərxəçarələei eiaairələei asocializm e.s.s.r. iandərgəlo içəgi yədala kraçanakzoi.

iiaşanə „ari issiru ayəmta apolemika p xuta lassalianra akritika azəzua aləra anateit, krəzçazkua axuta: akommunizm aşıareı, ahəntkarra anəzaareı eibarkras irəμουanaliz“ — lenin.

araqa eilgazanə iaarpşup akapitalizm a pənp akommunizmaxı aitasra aamta qazfas iamou, izeipşrou.

araqa „eilgam, ilascou, lassalı izeipş fraza („aqa-ləx şeib-gou—auəsuy izə“) acənxuras, marks iahirboit xşəy dula dazneizanə ui auəs zeipşrou, asocialist p uajlar inəmxar psəxua şamam. marks konkret analizla dazneiueit ari akapitalizm axiəqamlo auajlar. abzazara qazfas iamou“ — lenin.

ubri aqənp „gotpi aprogramma akritika“ hara hzə direktivoup, iiaşanə myakuçəgoup, napxgara rbəgoup. ayba p axuşəkusa apolitika pxiagəla uəs apartia XVII-pi konferencia eilkaazanə izəxjajaz iaçanakueit marksi engelisi auəsnağzəp dukua iahdərbaz praktikala abzazara pə rənağzara.

aduneipə aproletariat rxada ayəza ştalın i-6t-ourəxp uəsnagzəpkua, marks „igo ppi aprogramma akritika“ anapxgara xuangastakua iarbou r pənp ikonkret p nə ifakurgəlop, asocialist rgələra aamta ianraalanə, atourəx işambac ala, fərxəçarəla asovet eidkəla du aproletariat marksi, engelisi, lenini ruəs azi, aduneipə akommunizm auəs azi rəkupara aamta ianraalanə.

„gotpi aprogramma akritika“ zeipş qamlac polemika pərpşəgoup, ui, marksizm, auəsujə rəsra opportunistja işrakupoz ia pərpşəgoup.

ubri aqənp oup, lenin iyəmta xrakua:

„ahəntkarrei arevoliucieı“, „aproletar p revoliucieı arenegat

kautskii“ r pə latas izəstix „gotpi aprogramma akritika“ alata pparakua.

„gotpi aprogramma akritika aqalara zəxqıaz germaniəpi asocialist p uəsujə rpartia aprogramma aproekt aizaradu eizak — „germaniəpi asocial demokrat p uəsujə rpartiei“, l. libknexti bebeli napxgajas izmaz, nasgiə „germaniəpi azeipş uəsujə reidkələei“ gizenkleveri, gasselımani, teliki xadas izmaz mai mza 1875 ş. rzə got aizarə irəmaz a pə iltərxəz oup.

„gotpi aprogramma akritikala (egiert iyəmtakua zegiə rqnə eipş) marks arevoliucia p qazfa imaz ala meigzarəda dakupeit opportunizm, aburzuazia ssaxı aiasra, agarəgəpəra, nasgiə ui princip zmazamz „eizenax p apartia iaaixinaləz aprogramma, marks ixaanənzəpi, eiharək lassalı idogmatkuei, vuligarla ade-mokratia p qazlakuei nasgiə zənzak iaarhəz, ibtəxəz akommu-nist p teziskuei rəla eilapsaz“.

politikaləgi tourəxləgi daara kraçanakueit, marks „ikritika“ antəç opportunist p xadaja, aburzuazia ssa barbarja şapəlaz. ari marks itourəxp uəsumta uərt rgua p rfa p iartquacit azəmbəp-barəxt, aqafaxura.

tourəxla, iaxiəpi asocial-faşistja rəpətaxakua apartia p organ a pə itərməpt ari ayəmta.

iargamaza, ari „akritika“ iacrəcit iara ubaşjqia bebeli kautskii „akritika rapxiəza itəç 15 ş. marks ianiy aftaxı („neiue ceit“ — 1891 ş.).

engelisi ilşarei, imqi kautski psəxua inamteit „akritika“ azurnal „neiue zeit“ a pə itiməpt.

kautski „iguarpxanə“ dazaair akuxəeit, izban akuzar, engelisi dikumakaruan: apartia acənt rəoria p organ a pə itiməpt, venəpi „arbeiter ceitung“ a pə itiracə.

„akritika“ atəpəra açəxuala, engelisi isalam itquə a pə 23 fevralı mza 1891 ş. rzə kautski iaxı abas iyueit: sara işakuxalak auəs azəumuər səmuit. ubri aqənp auəs axadara iaçanakua zegiə sara isədəskəloit“.

engelisi ila macaroup ari „akritika“ apsabara zlabazaz: ul imqi, ilşarei, arevoliucia p laməsi, axəpşa bzia imazi rəla.

kautski, engelisi „akritika“ atəpəra azin itara danazaai aftaxı, iaarlaszanə „abziara“ iqaiçaz a pənp ixə irəckıarəzə, ari „akritika“ ştəçəz eipşjqia dəzlakuşahatəmz ala asta p iafarxxnə „neiue ceit“ ianiçeit.

ari „akritika“ as btətkaalə axjajara iaçanakua p başaməzt, iara ubaşjqia ibaşaməzt marksi engelisi rinstitut 10 ş. iaxagə-laz riazanov imyapigoz ajgiəura.

riazanov amalazəgiə igualaimərtəit ari eiharək yədala arevo-liucia p mqudu zmou marksizm auəsumta atəpəra şataxəz. atourəx raxuckua eibarkəup.

laxiapi asocial-fasistja rəcrəha riazanov cas-ha, zaanaçə ixucnə „gotpi aprogramma akritika“ akıəpxi aƣə ijerəmgakua mazala itajaxnə iman, izban akuzar ui iaçanakueit xəxi işah-haz eips, akommunist apxiapi afaza—asocializm argələrə şata-xəu, qazlas iamou.

ari amənşevizm cərtaxa baa, aybapi internasional iaaxuan lamaz aşıon, marksi engelisi rinstitut aƣə dəqanaçə aɟgia-məɟgia, auəs baa myapigon. riazanov mənşevik hasabla arvuli-garrei, aarhrei zanaats iştəxnə dəƣzan akəi-akəi eipsəmkua marksizm adokumentkua itiqvaz apxiaja dukua iacreiħakuoz rqnə.

hpartia iajaahəz, amchay, amənşevikja rmaçuyə riazanov „gotpi aprogramma“ apartiei aqajlar massei irjətaxnə iman, ubriala uərt iaxiapi asocializm rgələrə azçaarakuei, uərt irəçar-kuazi asocializm çara dula afatakja ryəmtakua rqnə ailərgara iakuitəməzt.

iaarhnə, mənşevik hasabla rubin marks iştə „apolitikəp ekonomia akritikaz“ eiteigaz iaarlasnə, nasgiə iguarpxanə itiqt riazanov.

germaniapi auəsuya rpartia opportunist xadaja naq-naƣ aaxəs rəmyxara akuzaait, uərt asocialistp epigonja rakuzaaıt, nasgiə riazanov iɟgioura akuzaait akgiə iazaanəmkələit, iaanə-mƣaszakua arevoliuciaƣ proletariatp reibafəga ideologia pxiaqa açəsra iaƣəz.

riazanov inapxgara marksi engelisi rinstitut aƣə ianəpsaxxa nasgiə ari ainstitut aneitalakudərgəla marksi—engelisi—lenini rinstitut ala apsabarəƣə ijerçit xıəz du zmou marks iştə („gotpi aprogramma akritika“ apart təjra—1932 ş.).

„gotpi aprogramma akritika“, irəmazaroup darbanzaalak apar-tia ieiou, akomƣarra ialou, nasgiə kreilzərgo auəsuyi aqanxayi.

kraamtapi iştərei iguamui rgxarei, psfarada auəs xianta imyapigoz, aamta-aamtala ipəmɟazakua igui iguaɟei axiaa iamazi, abronxiı, nasgiə eiħarak iguaƣə aıra ialçəz daaraza iapərxagaxəit marks iguamı omoua, 65 ş. dəsrəkuz 14 mart 1883 ş. rzə nazaza, iuadaƣ tənı dəjeit ixala.

anaukəp kommunizm afatakya du, arevoliuciaƣ uəsuya rklass ageniaƣ xada karl marks london 17 mart xaigetpi apsəz-rafə anəl dartəit.

„zegiə reiħa kreilzərgoz hpartia axşəy iaquçt axucra, agu-kua zegiə ireiouə sara izdəruaz rƣə zda qamlac iaquçt aisra...

xuəs akuzaait. auəpəysa laquit xək ala, axa zegiə ireiouəz „arapi aamta iaman iqaz axə ala aproletarja rçəsra coiı pxiaqa aliaamyala...

aa abri azoup hara amalagiə hƣərxəçanə hguə zahməştəz“.—engelıs.

II.

İta içueit yənyaji jaba şəkusa ineihanə, anaukəp kommu-nizm afatakya du karl marks dəpsiıteı.

marks ipsra a-50 ş. egiərt ihayskuaz marks ipsra aşəkuskua izlərepşəm ui akup: iara iaçanakueit zda qamlac atourəxp du axtəsra du, iara akufoit marksizm axrakua irho aideiakua apsta-zaraƣə inazəgzəz aproletarp diktatura a-15 şəkusa amşnəha.

iara akufoit apxiapi xuşəkusa aplan pşəşəkusa rəla anagza-razə aproletariat alaaıra omoua anrəmonu aamta.

iara akufoit klass axıəqam asocialistp uaajlar fakuzərgəlo axuşəkusapi aplan apxiapi aşəkus plan azə akupara napə ana-lahkua aamtazə.

marksizm atourəx aqnə iaçanakuei, asocializm rgələrəzə esəmşapi huəsuri eimadamkua, adunei zegiə afakugələfəzə hanxamya iaçanakua auəs dui marksizmi eimadamkua akə ləpsam, ari zzeiləmkəaua akəmzarak izeilkaauam. marks irevoli-uiaƣ çara du aƣə, ubasgiə akəmzarak izeilkaauam hñəntkarra aynuçqapi apolitika iaçanakua eips, iara adnəqarigıə eima-damkua.

marksizm-leninizm abıraq qapı zəɟək iaçagələnə aproleta-riat rəkuparakua rƣə iiaait, alaaıraıuagi irƣup.

zeips uaha əqam çara dula ifakugəlou asocializm teorıa marks irevoliuciaƣ çara məy duş iamou ui akup: iara fakugə-ləit aekonomikaƣ-tourəx process iaxɟiaanə.

marksizm fantaziam, nasgiə iaarmanıalanə ixəthaau akə akum, ui iiaşatqianə konkretla imyapəsuaz ataurəx aguta ialçəz akoup.

iara, xəmpada, anələrə zkum aburzuazıaƣ jlara aipəngələrə-kua iamazi akapitaləi aqabaai luanəp antəgonizm (ainəmləra) irəbɟaz iaxşəit.

marksi engelisi rxaan akapitalist jlara rƣə iqaz aklass xra-kua yba (aburzuıei, auəsıei rklasskua) reipəngələrə zənəzək içərxəit, iagiapşit iara argama oyə ibarəpa eips asocial-eko-nomika—akapitalizm apsə ştaı eiməjjo. marks içara zegiə rapxi-azagiə obekts eiteit iara zəxɟiaaz—akapitalistp uaajlar.

aməterialistp dialektika arevoliuciaƣ mıə du iamaz acxəraa-rala marks iaairpşit aoyəpəysa uaajlar ɟıalas irəmaz azakuan-kua, ifakuirgələit auajlarp ekonomika formaciakua, konkretla dousə zegiə pşras irəmaz guatanə, iara ubri aformala aoyəpə-ysa itourəx şəɟiaıaz.

akapitalistp aarəxra aqazfa, iara zxələuaz apqarakua rçara, iara ui aɟıala zeipsrou, nasgiə akapitalizm eıbalrələi mıələi akuxra iazkəz aıeorıaƣ-praktikaƣ uəsnagzəpkuə rfakurgələrə—abar zegiə rapxiə igələz auəs, marks ineigzaracə imaz.

aoyəpəysa itourəx ıəda zveniakuə drəzxıahit „aburzuazia kəraamtazapi aɟıarei, aarəxp qazfakuei, aıtanıaırakuei reita-

crakua işaxəlçəz" afakurgəlarazə, „ihaysxiou auajlarkua zegiə rtourəx aklasskua rəkupara işatourəxəu" afakurgəlarazə, nas abart aklasskua rəkupara şakuu auajlar ekonomika rəkupara ləlak aqən r dəfa lakugələlakaxi riasra pəaras iamou, aqəxu- rənzagiə iara akapitalizmgiə eitaqua ak şakuu, nasgiə ihaysxiou auajlar-rekonomika formaciakua (eiharak afeodalizm) aqiaara şakuu iara akapitalizmgiə zxəlçəz.

ihariaşar hazlajaz, marksizm aproletariat rdunel eilkaara ahasab ala ekonomika rəkupara qiarak işaxəlçəz.

marksizm lakugələlanə iqaləit XIX əlşəkuskua a-40 aşukus- kua rzə.

social ekonom-hasabla ari aamtazə eiharak krəzçazkua xta- skuanə ipxiazour abart:

XVIII əf. ş. rzə anglia, nasgiə egirt evropəi aqələkua ampxazkəz aagələx aqə arevoliucia iqaz lakugələit. ari aaga- ləx aqə arevoliucia iqaz, iara pxiaqa ico abzazara akuouou- ara iaxəlçit.

„pəxiarəi afeodal r cex qazfala aaləçra iqazi“, ui aftaxi ui zəpsaxəz „amanufaktura r aaləçra“ ifakurgələzi irəşoməzt „azhara iafəz aaxuara altazara, arinok qəckua ixərtəzi irəkunagaxa- rapə rəguta aura“.

izban akuzar „iaxiakunago stupenk aqə ianneilak aaləçra lşare, aitaney-airakuei, nasgiə uərt rəguta afeodal r uajlar aqə aaləçrei aitanəpsaxrei reion rra aqazfa, afeodal r adgiələi, aaga- ləxəi reifkaara, ajak ala afeodal mazara r eifcaarakua abzaza- rapə ijerçəz aaləç—mıkua irəkunamgo iqaləit. uərt (aifca- arakua—m. d.) aaləçra aqiaara lapərxagan, iaxuartanə iqaməzt. ubart, iara ubas rra ifahagakuanə iazəqaləit (naq-naq r aaləç- mıkua rəqiarapə—m. d.). art afahagakua xəmpada naq ipja- rən, uərt iagipjaxəit. uərt rtəp ltnaxəit zə iakuitu akonku- rencia, iara iakunagaxaşaz auajlari, apolitika r eifkaarei, ekonomikaləi politikaləi aburzuazia ahra amanə—(„akommu- nist r manifest)“.

„auarki amafənei aagləx aqə arevoliucia qarçit“, nasgiə abri arevoliucia iqalaz marksi engelisi eillara amamkua iadərha- ləit aaləçra aqən r aifcaarakua iqou reitasrakua abzazaraqə işəmyapgaxaşala.

akapitalist r aaləçra apqarakua rəiara aamtak ala ianagon dara auajlar rəynuqqa rəiara ainəmlara (антаронизм).

aaləç mıkua naq-naq rəqiarala aburzuazia iaarəxuan iara zzəşə—aproletariat.

aburzuaziar uajlar aqiaara ainəmlara myapəsuan aproleta- riət klassla rəkuparala, aburzuazia rahra ekonom-hasabləi, poli- tikaləi rəkuxra amyala.

rapxiazarəi alşara dukua auəsuja rəkuparaqə hara iaaboit ilun r arevoliuciaaan. francia 1830 ş. rzə. ui aftaxi london r agələra 1931 ş. rzə—abərfəni, aba sərtakuei raagləx acətr aqə (francia), içağı eionə ianarpşit aproletariat rapxiazarəi rəku- para inarknə auəs dukua napə zdərkəz: neiyəmsrəda, auajlar klasskua aeksploatacia zzərua, aqra iacagələ aguaqra zxəzgo rxakuitra afakurgələra—„haqazaait uəsurala, mamzargiə hapsə- roup eibafala“—abas iqan, axakuitrazə igələz lion r auəsuja rlozung.

XIX əlşəkusa a-40 şəkuskua raan, daara apolitika r uəs du ampxanakəit, ineicəxnə, massala anglia r auəsuja rklass aqəsrə —qartizm, engelisi işihaz eipş ari aqəsrəqə iiaşarqianə „auə- suja rklass zegiə eicgəlt aburzuazia ahra apərgarazə“.

eiharak iguatarup aproletariat fərxaçala rəkupara aburzu- ziar revoliuciakua 1848-1849 şş. rzə iqakuaz, rəqə, axa eiharak francia (ilun, pariz r auəsuja rgələra 1848 ş. rzə).

1848-1849 şş. arevoliuciakua icqia ikurçit franciarəi arevo- liucia du aan r egizəorazam aja başakua: „axakuitra, aiqarara, aialara“.

„araqa hara haanrəjit aftaxi r areakcionerja. axa ui aqən r hara haqan germania, nasgiə evropa zaxiəngara, hara azk macara hakun gazet zəqəknə iqaz, aakışkia iinyasəz arevo- liucia abiraq haraknə izkəz, aqələkua zegiə rəqə iqou abur- zuazia işzaxuoz ui abiraq aqiafra ianaqəz aamtazə“.

abas daxjajoit engelisi „rein r agazeta qəc“ marksi iarei xadas izmaz auəsufa. ari arevoliucia qəsrə aamta marks abas ala daxjajoit.

„1848 ş. arevoliucia ha izəftaz ari zənzak imayzaz epizodən, zənzask ixuyzaz kəlharan, aburzuaziar uajlar idəpxiza iakuia- az aja aasta. axa art ui aqə irəpşait qə zmazam. adnəqala farta zmazamz aouaou aqə iaapsit qya zmam okean, ui aqəsrə ubri aqara amy du amanə, amaterikkua seibgou icqia iagararə. aftəb rə dunə, eilayəntua iiasit aproletariat emansipacia XIX əlşəkusei, iara ui arevoliuciei, iaoraz aazərpşəz ari aşəkus axtəskua“.

marksi engelisi rnapxgarala aproletariat ikudərgəlt amy du zmou alozung: „ipəmtazakua arevoliucia“. aqəriaqə „marks d qaləit aoyəpəysa rapxiagəla qələkua a-3 rəqə XIX əlşəkusa“ aan iqaz apxiagəla ideiakua rənagzay duzzas: anemec klassika r filosofla, anglia r aklassika r ekonomia, nasgiə afrancəz r socia- lizm—(lenin).

aifilosofiei, aklass kupara apəlei, aekonomikəi rçara aan marks passivla, qərxiləlarala akumkua, ckia dagulampşəkua aku- mkuan, auəs aziuan akritika ououa agmərxo.

aproletariat rdunei eilkaara ideiala izəxfiaauaz rəfiara, nas uərt reilkaara, marks ipraktika uəsuraφə, eipəngəlou, eipsəm y-procesknə iqoup — uəsiaqia uərt rənagzara qaloit, uərt dialektikala riaairaφə.

ajlar rənxya kuparada alləha aittakra ha asocialist-utopistja (anri de sen-simon, şarli furie, robert ouen) rçara marks iəfairgələit aburzuaziar həntkarra myəla arzra iazkəu iara irevoliuciaφ teoriei, praktikəei, ubri praktikala anagzarazgiə inarounə iqaiçeit aprogramma ououua.

uərt rlakup utopia çara „ajlar rəbzazara arφəcra“ ikəlnagəit „ajlar ireiuou zəgiə, ataxəzar malla iharaknə iqougə aləmxə-kua rfakugəlafakua aionrpraxi“.

asocialist utopistja izlamyədaxaz ui akup, uərt aproletariat rqnə „irəzguamteit iarbanzaalak tourəxφ lşarak, ui (aproletar—m. d.) ikunagaxanə iqou qara politikaφ çəsraç“—(akommunistφ manifest“).

uərt amalagiə izəmxucit „aproletariat işrəmaz asocialistφ uajlar fakugəlay hasabla iduneiφi-tourəx dça“.

asocialistja dara rxatakuei, rteoriei, arevoliuciaφ proletariat myə açkəs ouma zəlşo akə akunə irəpxiazəit — ui oup art rtragedia.

„eiouəu apstazara, aeksploataciagiə kiar şalam, işaquçşa“ ha abeiakua razəqaçara sen-simoni egiərti zφəz acənxuras, marks iəfairgələit „aduneiφi auaaφəysa rtourəx iahnarçə alkaakua. art alkaakua aklass kupara açara oup“—(lenin).

marks „ououuala ifakuiroouueit ineiceipszangia irφieit“—aqabaar psa teoria, pasa angliar ekönomist dukua rəla zlatə knə iqaz.

marks, iekönomikaφ uəsumta zəkugəlou — „kapital“ aφə ajəφ klassikaφ şkolkuə rteziskua iəfairgələit iara ikon-cencia, izban akuzar „aburzuaziar ekönomistkua aməpakua reifcaara (afareif-afareif reitnəpsaxra) axiərboz, ubra marks iaairpşit auaa rəbjara aifcaarakua“—(lenin).

marks ifakuiəgələit apsa-cça ateria (теория прибавочной стоимости), iara ubriala iaairpşit akapitalistφ eksploatacia maanas iəçaz, qazfas iamaz, dacs izəkugəlaz—ekönomikaləei, politikaləei akapitalizm auəsujə işrəkuououo, nasgiə iara ubri iqiaqiaza zəgiə irbo iaajərnagəit aburzuaziei, auəsujə rklassi reipəngəlarakua einəlaragiə şrəkuməz.

lenin yədala igueitoit marks iekönomikaφ sisteməφə, apsa-cça ateria zəpsou, iagihoit „apsa-cça ha marks iaairpşəz açara iara marks iekönomikaφ teorifa zəgiə irəckəup“ ha.

marks ifakuiəgəlt aqa abstraktφ forma, eilkaau ekönomika—tourəxφ kategoria hasabla.

smiiti, rikardoi, metafizikaləei, tiaraləei izlaxuapsuaz ala, akapitalizm azakuankua iarbanzaalak aaləçraazə psabaraφ zakuankuanə ifakugəlouφ ha, abri eips atourəx çabərg iapəngəlaz acənxuras marks çara-dula eilkaanə iəfairgələit atourəx aφə iəabərgnə iqou. marks akərza inarounə aqabaa ouou-agia nadçanə auəs axiənzeiuaz, iara ixatalagiə işihoz eips: „kiarəla akərgiə irajanə aşəkuskua rəla ailkaara uəsura“ iqaiçaz amqala iara iilak irçabərgəit akapitalizm tourəx myala eitaçnə daφakaxiə iiasua kategoria nə işəqaz.

akapitalistφ uajlar enagi ifakugəlanə, nazaza iaanxazaranə iqou akə akum „uimou akapitalistφ aaləçra aqazfa çara dula ailkaara iahnarboit iara akapitalizm aaləçra aqazfa akalalakua işəqou, specifika hasabləei tourəxpləei işəfakugəlou; tourəx myala aitaçraφ qazlakua şamou“—(marks).

ubri aqnəφ marks imetodkua lenin abas drəxjajoit „taurəxla eilkaau aaləçra aφəntφ auajlar reifcaarakua işjərçua, işφio, işəkuzaaua ailkaara“...

abri oup marks idialektika metod, egiərt işabalak inəkuryərnə, metafizika hasabla, zlatə ououuam angliar ekönomistja rmetodkua rənxuras.

halasəφ marks aifilosofiaφə tənhas dzəniəzaxi.

aifilosofia akuşəφ marksi engelisi alşara amanə irzəqaləit feerbax imaterializmi, gegeli idialektikəei.

ajala imroujakua, marksi engelisi rfilosofiaφ eilkaara afa-kugəlarəφə feerbax imaterializm şaqa açanakuaz, izpsaz haxuapşəφ engelisi ibroşura „liudvig feerbax“ apxiəjaφə dşaxjajo: „gegeli ifilosofia hara hailkaarakuei, eibarkəga zvenos dçaləit daara kərqara feerbax“. „feerbax iφiara amya—ari agegelianec amaterialistraxi iφiara iamyoup, çabərgəup fatakuqala ui iana-kuzaalak dgegeliancnə dəqamzi“.

feerbax iideia aidealist-gegeliancra aφənφi amaterialist-raxi ifakugələit 1839 ş. iiyəz iuəsumta „gegeli ifilosofia akritika“ antəç inarknə.

gegeli iidealizm aφəntφ axakuitra, nasgiə amaterializmaxi alasra, marksi engelisi feerbax iaxiφ eiharak iqəla dunə irəpxiazon.

„axa ari aifilosofia şipkas apxiəzara ui makiana amalagi iaanagazom iara ui aiaaira, nasgiə izalşomzi başa rəmbara macarala akugara, abri eips aifilosofia yəmta, gegeli ifilosofia ayəza, açara du aφiaraφə mişza amq zmanə iqaz. ui „iaxə-xrən“—ari aja iiaşatqianə işəçanakuala, mamzargiə, daφakala iuhozar akritika ipnargar akun ui aforma, iara iapşaar açakə aənəjnə“—(engelisi).

feerbax, işabalak, luanəφ dagulampşəkua, inəkuryərnə „igegeli dçaijit“, ubri aφəntφ macara oup izəbzaxa, iztiəxa, nasgiə,

ei harak krəzəzkuaz ipoziciakua rəngiə, aidealizm aynuəqa dzənxa, ubas ala XVIII əfəşəkusa amaterializm aƣənzagı dəz-xamlakua.

ubri aƣənƣ marksı engelisi kriticala iaxuapşər akun feerbax ifilosofia, izban akuzar, xəxi işhou eips, feerbax „anaukakua rnauka ha zƣjərganə iqaz afilosofia, adərri xutakua zegiə rƣə irxəpraaua irxaz, nasgiə iaknə eibarkəz agan apəsramou, ari afilosofia iara ilaƣə kəsra zkum filosofianə iqan, uimou ui aƣgiə myabza daanƣast, ui dmaterialistən ƣaqala, didealistən xəxiənr“—(engelıs).

abri eips aidealogiaƣ eklektizm, eips afilosofia“, abri eips atbaara, iakunagan iqan feerbax ieips iqaz eilkaara — arevoliuciaƣ burzui-dəmoƣrat, adunei eiləzkaauaz, axa ui dunei psaxra iastam.

gegelı iaamta inarknə marksı engelisi rƣənza „feerbax zaƣək iakun daara filosof dunə iqaz“, axa iara uəsgie ui amalagie iləmşeiƣ ƣara dula akommunizm afata zkəz rteoria arevoliuciaƣ uəs iakunagaxaraƣə aguła aura.

marksı engelisi rzə gegelı ifilosofia iaçanakuaz iƣagi eihan.

marks inapəƣə arevoliuciaƣ xızarakua aklassikaƣ anemec filosofia iamaz, ei harakgiə xızdu zmaz gegelı idialektika işakunagaz ala akritika agməƣkua ieitaknə, materialistrla „iaarhnə“, iaçanakuazgiə iara ubas, marks inapəƣə iabqar duzanə iqaləeit, aidealistƣ filosofia, ei harakgiə iara uaha carta amamkua inazəgzaz gegelı—ifilosofiaƣ ƣara apərxrazə, ui anaysgiə iou-ouazanə ifakuirgəlt amaterialistƣ dialektika afata—aproletariat rfilosofia.

iaşatqianə engelıs izleiħaz ala „anemecƣ uəsujə rçəsra aklassikaƣ nemec filosofia iaxələstiranə iqaləeit“.

izitaxəzi marks adialektika?

marks adialektika itaxən, izban akuzar ui iaçanakueit— „adnəqarpi apsabara eips, aoyəƣəysa ixucra aƣiara azgiə azeips zakuankua rçaradu“—(marks).

apsabara afakugələla azakuankua rƣialakuei, auaaƣəysa rəb-ƣara iqalakuoui, ubart rxucragie, aformazə akumkua, iagməƣkua rdərri ada, feerbax izə XI-ƣi marks iƣezis akurgələrei, atəp akuçarei, zalşomzt:

„afilosofja eipsəmkua eitarhon adunei zeipsrou, axa auəs zlou iara zlaqamlac ala eitaknə afakurgələrou“.

axa marksı engelisi rdialektika gegelı idialektika iacƣja-xanə, ianpşnə iqam.

gegelı idialektika, ubri aƣənƣ daaraza ialkaanə apolitikaƣ xşəy azəstra ataxəup, izban akuzar abraqa aybərpi afasistƣ inter-nacional axada — ƣautski inirknə, plexanov uħa, debo-rin—amenşevikra iaƣu aidealizm axada, nas uiaqaraƣqia zlə-

mişakua ƣarev, gonikman, ubas egiərtgiə, uħa rəla ihamouƣ arxuaxuarakua, aƣambarakua, aicakrakua, açəxuƣanza uərt zegiə „azkəlsueit marks imaterialistƣ dialek ƣəei, gegelı iidealiste dialektikəei eipəngələra rəmazamla, eipsnə iqəcoula.

abart zəzbaxu hħakuaz, rğaza hantakua, rfilosofra, marksizm başa açara dukua irsinəzup, gegelianra ianpşnə, zeipsnə iqouƣ ha ahara inaxəsnə xarak izcom, nasgiə uərt irho ui akuup „gegelı imeƣod aproletariat irƣup, marks ixaanirtei, axa mar-ksizm aƣə, aamta ƣəck ui aməƣod ailərgarala aarƣra zalşom, iara (marksizm—m. d.) iahnatoit pasarpi atəoria eiha eilkaanə, nasgiə iara ajəƣ təoria amyapgafa hnarboit“—(ƣarev).

araqa marksizm adxəup aformazə, mexanikala, mamzargie, aamtala oportunistƣ zargonla (jala) iuħozar, marksizm gegelianra „iaguliaaup“, ui axı „iasueit“.

axa ari amalagie uəs akuzam.

abas, amenşevik uaa rteoriaƣ barbarrakua, marksizm aica-ƣra iastou, aproletariat klassla iraouou ragentja irƣup.

marks gegelı idialektika kritika ououuala dazneiit. marks kritika abqarla „ikuixəit“ gegelı ifilosofia „iaçanakuənə iqaz aliaş“, ipirgəeit ui aforma, iapsaz açakə aznəjnə.

gegelı, dəzlaidealistəz ala adialektika zakuankua fakuirgəlt lobsoliutu apsi, aideei, anja ielkaarei rƣənƣ.

gegelı içaraƣə, aipəngələra akup, açəsra (aƣiara) fatas iaçagəlou—ari egiçabərgup.

axa auəs zlou, ari aipəngələrei, aƣiarei rzakuankua (adialek-tika) gegelı miƣza eiceikueit, izban akuzar uərt ipşaaueit lobsoliutu apsi, aideei, ailkaarei rƣənƣ, ubranpi iagiəeigoit apsa-baraxı, auaajlar rƣə iqalakuo raxı.

apsabarəƣ zakuankua mƣ duup (anja iqənƣ) — azə, ubart rəƣiara zakuankua hrəcnəqualarc ataxəup gegelı idialektika.

iara abraqa hazaaiueit iarbanzaalak afilosofiazə zegiə irə-ekəu azçaaƣə, engelıs işiħo eips ei harakgiə afilosofia ƣəczə—auoyəƣəysa ixucrei (apsə) abzazarei (amateria) rəƣcaara.

gegelı, darbanzaalak idealistk eips, apsə aprioritet, amate-ria açkəs zegigie irapxiəzaƣzanə ipxiəzoit: apsə-zegie rapxiə iqaləeit, zegiə irəfatouƣ, zegiə iara iaxƣəiaaueit, amateria (apsabara) akaləla ubri iacxraayup ħa.

axa marks iguaoit.

marks lxsəy du amalagı iamərteit gegelı inapəƣə adialek-tika amƣəmxara dukua izəkułaz, aicakrakua izəkułaz marks „lxə iakurxsənə“ ikəlməƣit feerbax eips. uaqə ipşaait oy ixua-janə iqaz, nasgiə revoliucia myala ifakuirgələeit.

adialektika gegeli inapawə izəkulaz aicakrei, amistika ja axarparei, marks amalagiə ipərxagamxazeit „xşəy dula oyə ixuəşaz amistikəp ouaoui xzarpar arəc“ aairpşracə.

marks gegeli idialektika axə aqənpi iiaşaza afaə fakuirgəlt, nasgiə ui ifakuirgələit zda ixuartaməz amaterialistp napşəra atanə.

xəxi hazxuapşəz afilosofia zəkugəlou azçaaəpə amaterializmazə — amateria zegiə irəfatoup, zegiə iara iaxəlçueit, zegiə rapxia iara qaləit.

amaterialistp filosofia afaə amateria çəxuapja amazam, psra akum, enagi iqoup, zegiə qazço substancioup, apsə akuzar ui iaxfiaaueit, ui ifakunargəloit.

ubas „amaterialistp napşəra aşqa haiasnə, hara auaa rdərraəpə iaabeit çabərgətiqianə iqou amapakua rsaxia təxnə; atourəx fiara stupenk afaə, amapa iaşakua rqnə iabsoliutu ailkaara abara acənxuras abas ala adialektika dərri iara axala afakurgəlara ialagəit adnəqəpi apsabara dialektikala afaia eilkaanə ianəpşua akunə“ (engelisi).

marks, gegeli idialektika irəckeit amistikəei, anjaxaçara ouaoui iaxarpaz afaəp, atfarrakuei aidealistp „dzaxəlarakua“ iamazi rfaəp axə iakuitpnə.

abri azə iara marks ixala iaazərkiəfzanə yba-xpa aja rəla iheit gegeli idialektikəei, iara idialektikəei oyə işimbac aipşəmrei, aipəngəlarei irəbjaəz afaə „akapital“ aybaəi atəjra aftaxiaja aqnə:

„sara sdialektikəp metod afataqənza gegeli idialektika aipşəmra adagiə zənza iara iapəngəlou. gegeli izə axuəcrəp (мышление) process, aideia axizçanə, axə iakuitnə subektknə iqaiço, ui demiurgup (iqazço), abzazaraəpə, adnəqəpi izləjərçua amacara aarpşua. sara zənzak dəpakala sazrucueit, aideiaəp ha səzpu, aoyə ixşəy aqnə ixuəcu amateria aqnəp iiaəou akoup“.

marks dşrevoliucioner qaza duuz ala „pasa zxə ikugəlaz adialektika afaəp ianəkuirgəla“ aftaxi oup, iara adialektika arevoliucia çak du iamaz inəçəxzanə zegiə rfaə axarxuara oyə ilşaraəpə ianəqala eilkaaxəit „adunei iqaçanagzanə iqou apredmetkua rəla işeibətaməz, nazaza aprocess aixfala şakuz“ — (engelisi). „adialektikəp filosofiazə — iheit engelisi — iqazam nazaza ifakugəlou, harakumkua iqou, ipfou, zegiə rqnə exabalakgiə ui adialektika iaboit eikurxara zkum ailahara“.

aklassp kritika agmətkua macara, materialistp eitakrəla marksi engelisi, gegeli ifilosofia axizara dukua iamaz guatanə oyə ixə iairxuarəpə ifakudərgələit, izban akuzar „ui (gegeli ifilosofia — m. d.) zegiə rapxiazə, apsabarəpi, atourəxpə, axucra uəsi, adunei process hasabla iaanarpşit, dəpakala iuhəzar ui

ellnakaait iara açəsəfala, afaəpsaxfala, aitaəfala, iagiakunakəit, açəsrei afaiaəi rəynuəqə, dara dərri reibarkəla apşaraəgiə — (engelisi — „anti-diuring“).

ubas, marksizm axəlçaairtakua axpa kritikala iftəxəup, auəsuja rklass. revoliuciala rçəsra aintəres azə, oyə izləixuəşə, eilka izləixuəşə aganala, mamzar işpazəqalo; ui başa isintəzni, ieklektika kombinacionə iqazam, ui fakurgəlou uərt reitakrei, nas areakciara irəourou aanəjra aləei.

ari hazxuapşəz akugəlaəla, dəpakala iybanə, eipşəmkua axja-jara akum, izban akuzar, ui riəşara ztaxzam iiaşou akoup.

marksizm atəoriaəp xəlçaairtakua axə işanarxuəz aqazla, xəxi izləbhəz eipş akumkua, iaarhnə, eicaknə daxjaəit işəbzou-ipsu, asocial-faşist — eiləhaxiou kaətski, ui iyueit: „zegiə rapxiazagiə hara hfaəpxia ihamoup azeipşpi, apsabarəpi rə açara dukua rsintəz, angliəp, anemecp, franciəp sintəz xucra“.

abas haiuanrəla kaətski marks iuəsura du xjanə, zənzak egioqazamla iahirbeit.

icarəu aklass amətodologiəp abqarla gankaxiə iaiaait, autopizmi, aburzuaziəp tfaəri — apolitikaəp ekonomaəp, aidealizmi amətifizikəei afilosofiaəp, ubas ala dəpa gankaxiə açara duup kommunizm atəoria fataəououala izhaxeu.

atourəx zegiə, auaaəpəysa apəlarakua irəmaz, eiharakgiə auəsuja rklass akupara apəla iqaz kritikala axuapşra, dialektikəp-materialistla atourəx eilkaara amqala, ubart asocialp dukua rfaiafa azakuankua raarpşra amqala, marks xucydunə, psra zkum revoliucionernə dqaləit, açara duəp kommunizm atəoria fata qaçaynə, açəxuəpanza iara ixaan aduneiəp auəsuja rpolitikaəp kupara pxiaəəlaynə.

angliəp abiolog du darvin apsabarəpə zəpsə tou-kletkazaəək ada iqam, amioba inarknə, akletka raja zmou, zelərgara uada-yuə eifarpəou organizmkua rqnəza apsabarəpi ailəpxra (естественный отбор) amqala rfaiafa azakuankua şaairpşəz eipş, marksgia iara abasətiə iaairpşit açara duəp təoria — auaaəlar itourəx afaiafa azakuankua. marks iaairpşit: „jlar raaləx ləç afaə, auaa rbzazaraəpə işəstərxua aifcaarakua, eilkaau, zda ixuatam, dara rguəpxara iaxiəpşəmkua — aarəxp eifcaarakua, dara ztagəlou reilkaara stupeni, amateriaəpi aaləçp mykua rfaə izəipərou iakunagaxəşala.

eləçanə abart aaləçra afaəp aifcaarakua iqou iqarçəit jlar rekonomika struktura iiaşətiqianə izəkugəlou abazis, ui oup izxəgəlo azinpi apolitikaəpi akurgəlakua, ui iakunagaxəzərou eilkaə formala ifakugəlou auaaəlarəp eilkaara. amateriaəp aaləçra abzazara aarəxla qazço. socialləi politikaləei, nasgiə. zəgi rəla ibzazaraəpə xucrəla process imaz zeipşraz eipş oup

auaa rdorra akum rbzazara afakugələfa eilzərgo, iaarhna, dara auajlar rbzazara fakugələfa zeipsrou oup eilzərgo.

amateria aaləç-mykua rpiara iaxiakunago stupenk aphenza ianneilak iapəngəloit aarəxp eifcaarakua iqou, mamzargia, ui iuristp ajala macara iaagou akuxoit—axatmazara aqazlafə. exia ojraanzagie ui aynuqca zhartas iaxrəmaz.

uərt aaləç mykua rpiara aforma acənxuras art reipş aifcaarakua qaloit ifahagakuanə, ubasqan iqaloit socialla arevoliucia aamta aekonomika afata zəkugəlou anəpsaxxo iqaloit duk xara imgakua iaarlasnə akurgəla duzzagie aarha (marks—„apolitika p ekonomia akritikaz“ apxiaja).

auajlar aekonomika p formacia fəckua, apsabara-pii atou-rəxp-pii processla rjərçrei rpiasei, nas ranəzaarei marks iaair-pşəz aixap zakuan ala, marks engelisi akapitalizm afakugələfa ailkaara fə iazkəlsit, akapitalizm „social p revoliucia aamtanə izlaqou ala“—socializmla ielitamkxar psəxua şamoua.

akapitalizm aamta isocializmnə apsaxra azəqalom iara axala, evoliucia myala, auaa alarxumkua; ui auəs nagzaxaroup xameigzarəda revoliucia p myə ououala, nasgie ari auəs ana-gzara zəşaranə iqou aproletariat zəjək roup, agegemoniara (apxiagələra) dara iltəxnə, yəzasi, dgəlayəsi arevoliucia p nxa-yəjlar qaəanə.

marksizm aklassikja revoliucia p çara, iara anjərç inarknə eidnakələeit iobektivui isubektivui auəs lşarakua.

iahhap, asocial p revoliucia zda ixuartəm aobektiv p qazlakua işakunago ianazjərçlak, eiharak akər rəçarkuanə iqaloit asubektiv p lşarakua, izban akuzar uəqa ikupoit auaa, iagialaaiueit auaa.

marksizmi-leninizmi ianakuzaalak, socialla akuzaait, absoliut-lagie akuzaait iajpəmur, zənzakgie iaməpazam aliuksembur-gian p teoria — akapitalizm iara axala avtomat hasabla ataxara ateoria, „asubektiv p faktor“ — aproletariat, akapitalizm apərga-razə reifkaarei, revoliucia — eibafala rəkuparei map ajəzkəua

aproletar p revoliucia açara, iara alagamta („anemec p ideologia“ — marks engelisi) inarknə, iououazanə ikun.ərgələeit „asubektiv p faktor“ alşara du amanə, auəs zəzbua zcaaranə.

marksizmi-leninizmi, mba fə alənə irpxiazoit ataurəx a fə auaa rəşarra („subektiv p faktor“), uaanza ui iakunagaxara fə materiala afata knə ianəqala inarknə.

aproletariat klassla rəkupara apəla zlamayəz alagie, marks engelisi „anemec p ideologia f“ (1846 ş.) iaaboit eilərgazanə materialistpəla atourəx ailkaara, nasgie akommunist revoliucia açara.

„anemec p ideologia“—ari rapxiaza ifakugələz amarksizm iamonografioup, eigzara qamçazakua bruno baueri, maks ştir-neri ridealist p filosofiei, ibzam fəmnə iqaz feerbax imaterializmi,

aburzuazla-ssap „radikalizmi“, akritika ououazanə irzəzəz, nasgie „iləşəjqiou asocialistkua“, iahhap, feerbax „abziabarazə“ iiyəz iacanəkəuaz aideologia“ jabaa qəsla iyoə socialla izakuz aazərpşəz.

„anemec p ideologia fə“, marks engelisi areakcia p ideolo-giakua kritikala iaiaainə, aamtak ala idərfieit irtbaazanə dara fəara.

asocialist p revoliucia açara, araqa kunagala iaarpşu, naq-naq iəlxəeit „akommunist p manifesti“ (1848 ş.) „apolitika p ekonomika akritikaz“ r fə (1859 ş.).

aklass p kupara apəla içagie ianbeiaxa (1848-pi arevoliucia, nas parizpi akommuna eiharak) akommunist p revoliuciei ahəntkarrei rəçcaarakua eiharak itbaaxon, irəçarkəuaz ləua-nə p iadərpşuan, konkretla eiçərxəuan marks engelisi naq-naqpi ryəmtakua r fə.

„anemec p ideologia“ 88 ş. rəftaxi iyən, axa iara kər iapsa-zanə izlaqaz ala, ui iaxia ojraanza hara hazgie tourəxla iacanəkua macara adagie, qədala kəçanəkzoit teorialəi-praktikaləi huə-sura aqəngie. „anemec p ideologia“ akixəpxi aarxanə apsabara abara fə izəqamləeit dara izyəz rpsə antəz.

ui azcaara azəhan marks annenkov iaxi abas iyueit: „uara uxaxie luzəmagargie alşoit, abri atəjra germania şaqa fardəza ixiamtou, rapxi irgəlanə apolicia aganala, ayba dara itzəjua r fə“ (28 dekabr 1846 ş.). axa marks engelisi uiazə rəlxəi eikurəmcəit. „apolitika p ekonomia akritikaazgie a fə“ marks „ane-mec p ideologia“ ari abas iyueit: vestfalenənpi „auəskua r fə a fə-pşaxrakua iqalakuaz rahasab ala ari akixəpxi aarxara zalşom ha adorra anhan, aguxiaa mkəkua ahənapkua rzə iqaqap kritika uəsnə inhan, izban akuzar hara hztəz auəs axra—ui azcaara hara hza eilganə iqahçeit“.

a-ii-pi alinternacional a fənpə „amarksistkua“ — asocial faşist-kua iltəxən nazaza ari axiz du zmou „anemec p ideologia“ „ahə-napkua rzə qaqap kritika uəsnə“, ianaxazaracə, zaanaçə ixucnə jaşəkusala akixəpxi iajəjəxəua.

ii-pi internacional amaçuyə, amənşevik riazanovgie dəşza-xuoz ataxra dəfən „aamta“ iafəçganə ari „anemec p ideologia“ 10 ş. rəynuqca marks engelisi rinstitut daxagəlanə aproletariat ruə „klarəla amaç anaziuz“.

marks engelisi lenini rinstitut zəjək oup itzəjəz „anemec p ideologia“ kəs amamkua, iara anapərə fə işəqaz, urəsbəzələei nemecəzələei.

hara hkomunist p partiə imyapnagaz auəs asocial-faşistkua iranamrazəit „anemec p ideologia“ iaaxəccaknə itərməjər.

arevoliucia p marksizm axələftra laşə—abolışevikja „ane-mec p ideologia“ qətrəjuaz guatanə, asocial-faşistkuagie iaacca-

knə itrəjit ui, eicaknə, iaarhnə, marksi engelisi rnapyərə ianu pɣastəpnə.

ari alquəwə marksi engelisi zegiə rapɣia eilgaza irheit ato-urəxt̃ process ʃklass-kupara processu ieipəngələra myak ala iʃəmyasuz.

„abas ala, auəajlar oɣraanza iɸion eipəngələra myak ala, ajəpɣa ui zɣə iakuitəzi aɸjei rəbɣara eipəngələran, abɣarəpi aɸəʃkuskua raan—atauədjei uərt rxura iaçagələzi rəbɣara, oɣpi aamta wəcazə—aburzuaziei aɸroletariati rəbɣara“.

abas, „anemecɸ ideologia“ rapɣiaza iaanarpʃit tourəxla aɣei akapitaləi irəbɣou aipəngələra.

„akommunistɸ manifest“—aɸroletariat ɣlassla rəkupafa aɸrogramma, içagi ineiçəxnə iaanarpʃueit̃ aqabaai akapitaləi ranɣa-gonizm.

ubri anays, pɸəʃəkusa (mart 5, 1852 ʃ. aan veidemeier iaxi) xazə ialkaanə marksi iyəz asalamiquə aɸwə „oyə iqeifaraɸwə“ zən-zak dazneizanə ianiceit̃ iara içara iaçanakuz abas: „sara iɸəcnə iqasəaz zəzhaz abri çəqa ianu ariəʃara akun: 1) aklasskua rəqazaara amadoup eilkaau tourəxt̃ eibafrakuak; 2) aklass kupara xəmpada ifakunargəloit̃ aɸroletariat̃ rdiktatura; 3) ubri adiktatura iaçanakjeit̃ aklasskua zegiə pərxnə ɣlass axizəqam-lo auəajlar afakurgələra“.

marks ikuirgəlaz aɸroletarɸ diktatura aɸproblema pɣiaqa irɸio, iacço, akommentariakua azua, marksizm-leninizm aarhra iaftou, eiharəɣiə marksizm ajala dadgəloufa auəs aɸwə ui zəpsaxua iadçua arenəɣat̃ ɣautski izə lenin iɸquə „ahəntkarrei arevoliuciei“ aɸwə iyueit̃: „marksists̃ ipɣiazaɸu ui ioup, ixazçə eɣiərtɣiə idxazəçə aɸroletarɸ diktatura aqənəza aklass kupara. iara ubri oup amarksist̃kuei aburzuazia-ssa ireiuoui zənza izləeipʃəm. iara ubri amakiapsəs aɸwə iguataɸup marksizm iiaʃa-ɣqian iadgəloi ixazçoi ... „izban akuzar aklass kuparaɸ çara“... „ineibeipʃnə iaħhəzar, aburzuaziəziə irədərkəloit̃“.

arevoliuciaɸii, açaɣaduɸii amɣ ououua zmou, aekənomikaɸ tourəxəi, aɸilosofiei rzə amaza zçazkua marks iɸquə „akapital“ akpi atom 1867 ʃ. itəçəz aɸwə iaazərɣiaɸnə iaħoit̃: „akapital amagnat̃kua, zɣəpɣiazara esaairəɣiə iməɣxo, ari aɸprocess ial-çua axuartakua zegiə auzurpəciei amonopolizacia rzunə zɣə iazərxuo irxnə esaairəɣiə iazhaueit̃ amassa rəɣɣiaxara—rɣar-xara rəɣuaqra iara aɸeoria, akapitalist̃ eipɣaara aamtazə.

zəziə rapɣiaza abri „amanifest“ aɸwə ifakurgəlaɣəit̃ omaza iapsou arevoliuciaɸ t̃ezis „iarbanzaalak aklassɸ kupara politi-kaɸ kuparoup“.

iara araqa ianup abart aja dukuəɣiə: „evropa ikuup anuər (призрак,) akommunizm anuər“.

abri aɸrogramma açəxuɣanza. marksi engelisi dara enəɣi irəmaz revoliuciaɸ t̃ərxəçala aburzuaziaɸ reakcia iaçəmlakua argama iryueit̃: akommunist̃ja rɣuə itou, iqarçaranə iqou aɣa-xra iapsamkuanə irəpɣiazoit̃. uərt argama irəlarħoit̃. dara zəftou auəs anəqəçəxo uəsɣan oup, iqou auəajlar aipɣaara irəmuu mɣəmyala ianəpsaxxalak. akommunist̃ revoliucia ahja rklass-kua rɣuə inaɣiaait̃.

ui arevoliuciaɸwə aɸroletarɣa izlaɸəħou adəɣkua rəda uaha irjəzuazei. uərt irədərkəloit̃ adunei zegiə.

„aɸroletarɣa aɸələkua zegiə rɸwə iqou, iɸei-dəɸkəl“.

abas, marksi engelisi abraqa eilgaza irheit̃, akommunist̃ revoliucia xəmpada „aburzuazia naxhanə, aɸolitikəɸ mɣra aɸro-letariat̃ rnapəwə iʃaərgo“.

aɸroletarɸ revoliucia aqazaja rnapəwə macaroup asocializm autopia aɸwənt̃ açaradu iaʃaxi ianias. „anemecɸ ideologia“ ina-rknə iɸtəxəup marksizm-leninizmi açara azveniakua zegiə rapɣia igəlou aɸroletariat̃ rdiktatura afata.

ubri aqənt̃ abraqa kər haatgəlanə yədala haləɣajaroup anxa-ləɸi, aɸolitikəɸi, axəɣiɣarəɸi fardəza iapsou asovet̃ eidkəla aɸwə ifakugəlou, auəsujə rklass—asocializm rɣələra iaɸu rhən-tkarra—aɸroletariat̃ rdiktatura iaçanakua.

marksizm-leninizm çaraɸwə zegiə rapɣia igəlou aɸroletarɸ diktatura çarei, iara aɸroletarɸ diktatura pɣaktikala afakurgə-larei, atououarei rçara ʃaku akuzoup iaho marksizm arevo-liuciaɸ kupay ɣlassik̃ja marksi, engelisi, lenini stalini pɣakti-kałəi t̃eorialəi rtourəxt̃ uəsura du.

ubri akuzoup abolisəvizm atourəx zegiə iaho. „anemecɸ ideologiaɸ“ marksi engelisi iryueit̃: „darbanzaalak ahra iaftou aklass, iaħħap, ui iaħra aɸroletariat̃ rahra eipʃ, ajəpɣi auəa-jlarɸ formei ahrei rxərbɣara iaftazan iqazəɣiə, zegiə rapɣiaza irgəlanə iɸtnaxroup aɸolitikəɸ mɣra“. araqa hara eilgazanə iaaboit̃ ajəpɣi auəajlarɸ forma—akapitalist̃ həntkarəa axhanə aɸroletariat̃, aɸolitikəɸ mɣra kommunist̃ revoliuciala rnapəwə iʃaəɣəʃa amya.

„akommunist̃ manifest“ aɸwə marksi engelisi iryueit̃: „abur-zuazia rakuparəzə aɸroletariat̃ xəmpada rweidərkəloit̃ ɣlass hasabla, revoliucia myaləɣiə ahra zmou ɣlassnə (ifakudərgəloit̃ rdiktatura—m. d.) iqaloit̃. nasɣiə ahra zmou ɣlassnə izlaqou ahasab ala, mɣla ipnərgoit̃ pasəpi aaləçɸ pɣarakua“.

rɸra, raxəzaara, aeksɸloatacia rzura, nasɣiə ui iacnə iaz-həueit̃ auəsujə rɣueibafara, uəs iqou rxəpɣiazara esaairəɣiə iacloit̃, açara iaɸup, rweidərkəloit̃, iara akapitalist̃ mexanizm ala. „akapital amonopolia ifahəganə iazəqaloit̃, iara zdgəlanə, nasɣiə zəmyala iɸtəz aaləçɸ qazla. aaləçɸ məpaxukua acent̃-

ralizacia anazuxalak aqeilaça uəs ubas aƣəftnaxueit, ui zegiə zkuršanə izku akapitalistpi akurşa itamzo. uəsqan iara pjoit, akapitalistp xar mazara ataxara asaət iasueit. aekspropriatorja aekspropriacia rzəruet.

abri eips marks çara dula naq-naq iqalaşaz iguatənə, xşəy dula eilkaənə, arevoliuciaƣ mydu zmanə ikuirgəlaz auəs aqənza inazo apşaara şalşo — ui ubriaqara iiaşənə iahnarboit iqou nagzazanə zaqa iaanarpsua marks ianaliz.

iara abraqagie hara ihamoup auəsujə rklass ahəntkarra afa-kugələra qamlar şzaləmşo ala aproblemə, aburzuazia ləşəkusala ahra irəmaz ačəxua pəzjo, asocialistp revoliucia ialışənə iqa-laz ahəntkarra afakurgələra.

aekspropriatorja aekspropriacia rzəzua akommunistpi revo-liuciei, aproletariat rdiktaturei zaqək oup.

ari omaza iiaşaxəit oktiabrpi arevoliucia apraktikala.

ui aiaşara axəpsaarpu oktiabr azə aburzuazia apolitikaƣ myra eibafrala iaxaxhaxaz macara akum, ui pşaarpu iara ubasqia aekonomikaƣ politika ƣəc aqəngiə.

hara hsocialistp rgələra aprogramma, asocializm irtbaazanə akapitalizm aelementkua rpərxrazə ajələra imyapnago, apoliti-kaƣ myra hnaraƣə ianaago inarknə iaxiaƣi anxamya arekon-strukcia aƣənza, aagaləx aqnə eips akəta nxamya aƣgiə iaaboit marks içara du arçabərgra, abzazaraƣə işaiaaiua.

aneiuƣ kolxoz nxamya afakurgələra amqala akulakja klass hasabla rəxuxra, nas hpartia iououacaza imyapanago akurs — akapitalistp elementkuei dara uərt zəƣiə adackuei fataçakəla rəxuxra oup iaxia hƣələƣə praktikala izlanahagzo marks iham-takua.

„ma dara ma hara“ ha aproblemə xənhra akumkua akapita-lizm pərxnə asocializm iaxuaraƣə hƣələƣə iqalaz iahnamərbazoi — aekspropriatorja aekspropriacia“ rzura amyapgara.

1872 ş. rzə gaagpi ainternacional akongress aƣə marks iaja algamtəƣ asocializm afakurgələla abas daxjajoit: „sara ainter-nacional salçnə qargiə scom sbzazara ajaara əqanaçə, uaanzaƣi sqabaa eips, ui asocializm amaçura aideia iarkup, zegiə işa-a-dərua ui znə aproletariat rdiktaturalə ifakumgəlar zalşom“. ari azçaara içagı iaarpsnə, nas ikonkretnə ifakugəlo parizpi akommuna apəlarakua iamaz rəla.

akəraamta altaxı, iprogrammaƣ uəsumta — „gotpi aprogram-ma akritika“ (1875 ş.) aƣə marks aproletariat rdiktatura ačəxu-ala iyueit abas: „akapitalistpii akommunistpii auajlar irəbjoup arevoliuciaƣ aamta, akapitalizm kommunizmnə eitazkua ari aamta iakunagoit politikala aiasra aamta, ui aamtaƣi ahəntkarra-giə zəqalom daƣaknə, proletarƣ revoliucia diktaturanə akumzar“.

xəxi hazxuapşəz marks içara aproletariat rdiktaturazə. ƣəc içara anəfakugələz inarknə iuəsura ačəxupənənza izamanasan irəiaz, asocial-faşist kautski 1918 ş. rzə aproletariat rdiktatura azçaara marks „gotpi aprogramma akritika“ aƣə macara, uəs anakuxa „znə zaqək“ ikuirgələzla daxjajeit. kautski pxamfarə-ləei, haiuanrələei daxjajeit, ari aja (aproletariat rdiktatura) marks „matərnə“ ipairlazia, ubri aƣənƣ kautski ari aja „ckia imanəlamkua“ ipxiəzoit, izban akuzar „aproletariat rdiktatura aproblemə azçaara ahasabra, ui hara hguə rtənyənə ihalşoit naq-naqpi aamta iazənhajər“ (kautski).

eilahaxiou avuligəƣ uəs myapgay, atourəx eilagay kautski „izəmdəruan“ akum marks içara şaairhua, ui „zamanaza idə-rueit marksizm axəlçtra, aƣiala, axa ui as zəqaico a-II-ƣi inter-nacional — aburzuazia eiharə guorəta dukuanə irəmuə amaçujə irəlapxiəzou acxəraara azoup, ui anraalarazoup, iahhap, formala afaşist kautski, işəqaico ahasab ala hazneizargiə iaaboit, „ajakua“ — (aproletariat rdiktatura) rxəpxiazara alagi asocial-faşist zkianə dşləşəm, izban akuzar xəxi hzəxjajaz aha ab ala ifakuhargəlt marks içaraƣə aproletariat rdiktatura azçaara iaha kraçanakuənə işəqou, nasgiə ui azçara eilərgazanə işaarpsu marks iyəmtakua rəə.

marks iyəmtakua rəəƣ imaqəmkuan oya iaaigar qalon auə-sujə rklass adiktaturazə macara lihakuə zəriəşo ateziskua içagı, axa uərt zegiə irho akə akuxon: marks içaraƣə zegiə irəckəu zçaarənə iqou aproletariat rdiktatura şakuu.

axa, acitatakua „naalja nahara“ araqa lazşom, marks iuə-sura gavup, iaxələpəƣup eizaknə, iahakuogio eiləmxkua iei-dçanə.

marks iyəmtakua zegiə rapxia igəlou „akapital“ eilərgazanə iahnarboit akapitalizm iourəxla afakugələlei, izləvəlaz amyakuei rsaxia, nasgiə iara axatəpan işaiaia auəsujə rklass arevoliuciei aproletariat rdiktaturei rəla asocializm. abasəup işəqou aqabaai akapitaləlei rəlpəngələra atəp akuçara adialektika.

marks, dilləşom, dekonomitəu, ma istoriknə macara uixu-apşər qalom.

marks, zegiə rapxia igələnə açara duƣ asocializm fata rgəlayup.

marks engeləli aliteraturə bərahətra du auəsujə rklass irzənrəşəz aqa uəsəmtakua rəə hara ihalşoit ialkaənə azanaatə naukakua rçarəgiə iahhap, marks imatematikaƣ napyərakua, engeləli apşabarəza iteoriat uəsəmtakua.

marksizm-leninizm rəə aproletariat rdiktatura açara iaha kraçanakuənə izəpxiazəzoit lenin kautskii iareli rpoletikaƣ abri

azçaarazə iyueit abas: „kautski açara du zmon eitazmon kabinetp gazaças mamzargiə, agızkıəmszac jaşəkusa zxəçua azorab ləeipş dcaueit: izataxne iqalarəzei abri adiktatura, iahhap aihara yək hara ihadgəlarə? marksi engelisi ui abas atak artoit: izban akuzar, aburzuazia apərxagara iqanaço axuaφraz.

izban akuzar, areakcionerja rərilarazə.

izban akuzar, aburzuazia axəxraz abqar itəzxəz ajlar ravtoritet aankəlarazə, (arouourazə).

izban akuzar aproletariat mçe myala raoraja rəxuəφrazə (lenin—XXIII atom 353 adaqia).

auəsuja rklass adiktatura — abri oup abqars iqazou aklass kua rəkuxrazə. abasoup azçaara şəkunargəlo marksizm-leninizm, axa „aklasskua rəkuxra iaanago apomelqikjei akapitalistjei rəkucara amacara akuzam, — ui hara işakuxalak iarləsnə iqahçeit, — ui iaanagoit iara ubaşqia anaplakərtə ssakua rəkuxragi, axa uərt rəkucara qalom, uərt rəxuəφra qalom, uərt rmaria ukəroup, urələscəlaroup, amala uərt xəmpada ipsaxnə ifakurgəlaφup, eitaazəφup, axa kəraamtala, imərccakjakua, ckia aiφkaara uəsura myapgo“ — (lenin XXV atom 190 adaqia).

aproletariat rdiktatura akapitalizm „axnaxueit“ lara aspecifikəp aaləçra qazfa şamou ala, axa ui ajəpəi aeksploətorəp aaləçra qazfa „axəxnə“ aamtak ala ikunargəloit, nasgiə irləsnə iarφioit asocialistəp aaləçra mykua.

„aburzuaziəp revoliucia apxia iftan dca zatək — ajəpəi auəajlar amya naq apərxra, akuxra, alta-məfta arzra. ari adca nagzo, ui abri ala iarləsuəit akapitalizm aφiara. zənzak dəφa fakugəlafak amoup asocialistəp revoliucia... araqa akuçra adca iacloit oyə imahac aφəc dçakua — aiφkaara uəs“ — lenin. aproletariat rdiktatura aideia ajəpəi aekonomikaφ eifcaarakua reitakraφə iməpaxu duzzanə işəqou raxuc qapfəla ialsueit marksizm-leninizm atəoria aura-zourou.

aproletariat rdiktatura — auəsuja rklass ahəntkarra ahasab ala iaçanakua zənzak irφieit hara hkommunist partia axada du ay. ştalın iaxiaφi aamtazə.

marksizm - leninizm idnarçoit, aiaşa (истина) kriterias iamou iarbanzaalak iara ui tourəxla ariaşare, anagzare, şakuu.

marksizm ajəçra aamta inarknə iiasit akər jaşəkusakua. art ajaşəkusakua rəynuçqala aduneipi auəsuja rklass arevoliuciaφ təoria iaiuit izamanazan ariaşara, poziciak aφəntə dəφa poziciak iaiəaiua, iara aidlarei atəoriarei iuəs iaşanə, millionla aqajlar iruəs nagzəpnə iqaləeit.

iaşaqian, aduneipi atourəx zegiə, eiharəp praktikala aproletariat rdiktatura adunei fəqara işanə xutak aφə omaza iaria.

şeit marksizm-leninizm iaçanakuaz. açara dūp mç du, nasgiə asocializm aproblemə dukua fəpəkuqiala rənagzarazə aproletariat rdiktatura ououua amour psəxua şamam.

oktiabr du a-16 şəkusa — ari aproletariat rdiktatura a-16 şəkusoup — aproletariat eiaairələei fərxəçarələei rəkuparei ia-16 şəkusoup.

abar 16 şəkusa ireihanə içueit ikupoiçtei y-duneik, yba zənzak eipəngəlou socialləei-ekonomikaləei aformaciakua. y-sistemə reikupara — akapitalizmi — ari duneipi problemoup, iaxiaφi aoyəpysa itourəx acəntə aφə.

akapitalizm azə asocializm nuərnə iqam uajəfta, ui ibzou, miφ zəlşo, eilaşua akoup.

oktiabrpi arevoliucia 16 ş. rəynuçqala, algarakua izəxizaz rəla ifakurgəloup aduneipi oktiabr afata.

asovet eidkəlaφə iqou auəsuja rklass enagi ipəlou abolışevikə partia xadas lenini ştalini amanə eiaairəla ialçit ajlar reibafra (1917-1921 şş.) adnəqəpəi aynuçqəpəi akontrevoliucia kua zegiə fəpəkuqiala iaxcanə.

ari aamta aynuçqala, aguaouira du zmon abolışevikə partia ialşeit, aduneipi aibafrei ajlar reibafrei rəla ifaqianə, ipxastəpnə, irbganə iqaz həla anxamya mçe, aibafra qalaanza izaqarəz axiəgzara (1921-1927 ş.).

1928-1929 anxatəp şəkuskua rzə asovet eidkəla du eiφkaanə, nasgiə planla, işalaaiuz aguraganə napə anarkəit asocializm afata akurgəlara.

— „xuşəkusaφi aplan“ anagzara.

auəsuja rklass, aqajlar rəcərxraanə, akommunistəp partia abiraq iaçagəlanə, klassla ihaorou dərəp maxuarla ixaφua, opportunizm psras iamazaalak: „arma“ xənaara — akontrevoliuciaφ burzuazia apxiagəla akuzaait, aroia xənaara — akulak iagentura akuzaait, axiarçiaarakua idərkə — II-φi internasionaləi, asocial-faşıstəkuei ruəs myapəzgo icqia ikuço, xuşəkusaφi aplan 4 şəkusa fərxəçala inargseit.

axa arigi mayup, obekt rgəlara duzzakua rəpə xuşəkusaφi aplan 2—2½ ş. rəla iaxənagzaxazgiə qaləeit (iahhap aneift aplan ub. iç.).

iaxia hara, aamta φəc axizara iahnataz amqala hanxamyaφə ihamoup socialləei — ekonomikaləei aitaçra dukua, xuşəkusaφi aplan anagzara amqala istəçoup asocializm afata manlalanə, ubri ala asocialistəp uəajlar labφaba halagəlt.

„volxov rgəlara“, „zages“, „zorges“, „rionges“, aduneipi agidrotexnikaφ rgəlamtakua ireihazakuou ireinou — „dneprrgəlara“.

„uraləi — kuzneckpəi akombinat“, iφəcnə arekonstrukcia zəzuəu donbass, „karaganda“, „lipeckrgəlara“, „turkestanpəi — sibirpəi

alxapəmya", „stalingradpi atraktor zauad“, „xarkovpi atraktor zauad“, „qeliabinpi atraktor zauad“, „rostovpi akətməf“, „gor-kovpi avtomobilp gigant“, „aelektrozauad“, „aşarikopodşip-nik“, astankorgəlara gigantkua, abnap — kĩaad aaləx kombinat dukua ub. ičagigĩa irəjazənə.

axa uərt zegĩa zəpxiazoda, uərt rxəpxiazara rəjazoup, araqa zəzbaxu hħaz axəpxirakoup.

iazhaueit, aəartbaaueit kulituraləei—ekonomikaləei argəlara pəxia eiçaxanə iqaz amilat rəə.

massala atəxnika aəalarfəlara, atəxnologiatp uəskua rəə axızarakua ihamou, mişza iarmanialəei adça dukua ihadəz rənəgzara.

ui eilkaazanə iaaboit abart çəqa iarbakuou rəlagi: asovetp bliuminkua, elektro mɣala arşra (электросварка) elektro mɣala apeykakua, asovetp aliuminii, imjakco ɣədala aɣhara zmou alərkua rəqəçara, abya-madenkua raaləxra, massala akauyuk (arezina zləçua) aspiət aləra (iaroslavpi zauad, voronezp ub. ičagagĩa), asovetp aeromotor, adizeli, atraktorkua, akombain, asovetp fəmcala arşəta aggregat, asovetp turbina, nas agene-rətor amɣ məcxuza zmou alokomotivkua „i. s.“ nas „f. d.“ aseriakua ub. ičagigĩa.

daara iduup halşarakua axahp rəjei aneiti rənəxamya tēx-nikala reibətərei, ekonomikala afakuroiəuərei rəə.

asocialistp rgəlara aentuziastja izəxızaz auəs iaqarou, adunei qara rəlak aəə, ataxəzar amerikagı akuzaait, iqamlaçt abeton uə-surəp, adgiəl uəsuraəp, aixəp konstruəciakua rəə, atəxnikaəp xuta-kuei amafənakuei reilərgaraəp (dneprrgəlara, kuzneck, magnit rgəlara), nasgiə hɣəla mişza iharanakəit atəxnikaəp qazara, iaanarpşit arekordkua ireihau alşarakua.

hkommunistp partia, ireionzou axada ay. stalin dəzmou amya iaşala, eigzara qamçazakua y-frontk rəə ikupo, akontrevoliuciaəp trockizm, nas ui amaxutakuei, acəpjaxakuei z.k.(b)-p aəə agenturei pəxxaa ikuçanə, latakuyala ipənə, hɣəla irlas-zanə pxiaqa ipioit.

e.s.s.r. anxamyaəp lşarakuei, atəxnikaəp processi rəzbaxu rhoit adunei zəxiəngara.

amerikəpi akrizisi, asovetp nxamya argəlarei rəzçarakua reilərgara iaəu germaniaəpi aekonomist bonn yəşəkusa rəstaxi iyuan:

„amerikəpi ainqner, urəşpəlan auəsura alşarakua 'qou zeip-srou zahaua, iguə eisueit ičagigĩa iəuəuənanə, nasgiə ilasnə, izban akuzar, ui ubraqa ilşoit oy ixuaşa, laxia ojraanza pəşra zmam atəxnikaəp eibətara uəs pəkuzəlarei (təarra) amamkan

ineičəxnə amyapgara“. lətaçakəla akəta nxamya kolnxara hasa-bla afakurgəlara, nasgiə araqa, zəxiəngara jlər rənəxamya aqna eips alşarakua ihamou aahra akumkua inəgzaxəeit „darou-harou“ azçəara asocializm aganaxi, akapitalizm zəkugəlaz amal aagarta adac əçjanə.

akontrevoliuciaəp trockizm — akontrevoliuciaəp burzuazia apxiagəla aotriad tēoria: rəlak amacara ištəxnə asocializm argəlara zalşom „atərmidor“ qaloit ha ub. ič. zhoz naq ipərxnə, nas buxarin: kuparada aklasskua reinəlara, akulak, pšsala asocializm „ialaazara“ ha iapportunistp aroia tēoria naq ipənə, işkulakp tēoriaz aarpşnə, ičqio nas eixsəonra qamçazakua aklass kupara iqou aəə haoraja əkuxua ilakuharəuəuəit oktiabrpi arevoliucia aan eibərləla iaagaz auəs asocializm pra-ktikala ilakurgəlo.

arəc, araxu aazarta, ubas ičagı akəi-akəi eipsəmkua asovxəz dukua, amafəna-traktorp ştanciakua (2650), 60% ineihənə akol-xoz ialalaz aqajlar, akulak klass hasabla ikuxra apolitika inel-beipsnə akolxoz aiaaira amɣala, akapitalistp elementkua aka-laki aqna eips akəta aəgiə naq rapəxra — ari eilərgəzanə ihə-nəhoit asocializm aiaaira azbaxu.

hanxamya irtbaənə argəlara amɣala hərə hɣəlaəp ipərxəit auəsurtadara, ləəə oıuəuəla pxiaqa iceit hɣəla kulituraləei politikaləei abzazara, auəsujəi aqajlari zegĩa rtaxə lazəit, rbzazaraəp zda ixuartam rəla reibətəra eiha eionxəeit, axa ahi-aamtazə ahaa-nərgpi ahəntkarrakua rəə eisaaira lazəuəit apri-letəriaəi aqajlari rguaqra, rəmlakra, izban akuzar uəəə aqə gupjagoup, axə iakuitəm, izban akuzar „akapitalistp sistema“ aan auəajlar raaləçp mɣə aqə azərhara ametodkua zegĩa pšoit aindividuum uəsuy imɣala. aaləçəta (производство) zəpšit aməpaxukua zegĩa iara iaazrəxua (производител) dəpəntuəit aeksploatacia izəzua məpəxunə iqaloit, auəsuy dənəstəna, duoyəbzənə dənəçəit, amafəna dad-pəhalənə aqənəzə eips dšp-xiazəit, aqə axiantara iaxqianə iara dzəpsou inəanakuəgi lə-rgoit.

uərt ibtərxueit auəsuy iuəsura aqazla zeipərou, aqə apro-cess aamtazə dadərhəloit zənəzəsk igumxəzon adəspotizm, izba-zara aamta zegĩa uəsura aamtanə iqarçəit, iphəsi ixuykuei akapital abarbal iəçarəçueit“ (marks).

akapitalizm aan, miamzəgiə iarban eksploataəorəp sistema-zəlak aəgiə akuzaait aqə iəçənakua gupjagoup, jəmoiroup, oja ahaa nərgpi ahəntkarrakua rəə auəsurtə zmam rxəpxiazara nazəit 30 million rəənza.

bzazafas trəmonuzi uərt?

„uərt — iħeit ay. stalin — esəməşə auəsuy rour rtaxəp, auə-sura iastoup, iarban uəsuraəalak rədərkəlarəzə ixəloup, axa

uərt irədərkelom uəsura, izban akuzar uərt „imcxu“ uəsur.
abri aamtazə afarei (товар) aaləç ləxəi çya zmam pxastaxoi
apomefukjei akapitalistjei rəyğunja irəyqatnə irjəgnə raazarazə.
auəsurtə zmam irərtom afəp, izban akuzar uərt irəmam afəp
iaxtnərçaša, uərt irərtom aftarlarta, izban akuzar uərt irəmam
auada iaxtnərçaša, nas iaba işpanxoi uərt?

uərt nxoiht ahtnəpi astolkua rqnə inxo axuəşakua rəla, aguam-
sam ztarpsə aiafukkuə eipxiərttaəua, uəqə ibaaxiou afəp jən-
xakua pşaaəua, uərt nxoiht akalaki dukua inarəlğanə akuntxukua
raxi, eiharə akuzarə zmam aonjmaqiakuei, aiafukkuəi irəlxnə
iqarçaz „akialakua“ rəpə.

axa ari amacara akum. auəsurtadara iarguaqua uəsurtə zmam
rəmacara rakuzam. ui aqəntə iguaqueit auəsurtə zmougə iə-
guaqueit, izban akuzar auəsurtə zmam rxəpxiazara arajara irə-
znarçəsueit ruəsuraq aguybara, rəhara armayueit uərti amş
rguə aztamkua. iaxia uərt auəs rueit, axa rguə aztam, uərt
ianfəxo izlaləu ala adərta zlarmona“ (stalin — „akpi axuəşəkusa
axizarakua“).

hara həpə asocialistə rgəlara aan aqə amal aaftra adagie
aoyə ipsaxra, qəc xuəpşrəla ifakurgəlaxazgə iməpaxu duzəoup.

„aqə iara aoyə dqaəçeit“ ha iyueit engelis ibroşura
zamana — „aqə iəçanakua aoyəpəysa amaamən aqəntə iqalaraan“.
iaşaqianə iaxia hara həpə, hara huəsura sistəmaq, halala
iaaboit aqazə zjira baapsuəoyəpsə məpaxu şapsaxua. aqə hara
həpə iuəs laməsnə, iuəs xizərhaganə, iuəs fərxəçanə iqaləeit.

aqə hara həpə ubriaqara auəa ajiit, ubas auəa qəcnə ifaku-
nərgəlt, ui iəşeit ubri aqara aqaləpə, iahhəp belomorsko-bal-
tiiskpi azəmya ayəza, 227 kilometr aura zmou, şəkusəkəi jəmzi
rəynucqala — huaajlar iəjəmcxukuanə iqaz auəa ajiəouja, aonə-
qja, ala uəs zmaz rəla irgəlou.

asocialistə qə çabərgəjtiqan iəjiit auəa, qəc xuəpşrəla ifa-
kunərgəlt.

araqə hara ihamoup fərxəçalə alşarakua, apsabara amykuei,
auəsura axiantara armariarei rzə akuparaq. araqa, aqə daaraza
iabjeit auəajlar irəlapxiazamkua iqaz auəa.

qərpşəga xuyəs, akapitalizm ajiənxakua, aqə amqala aiaaira
şalşə haxuəpşəp aonəy babkin, adgiəl xifalaraxi iəxgaz, nasgiə
amşən şkuakua rgəlaraq auəs zuaz iəja-einraala:

„ei, umş aabziəxəeit uəra, soitəy bzazara
nas amacasragi nacçanə uə
həzbala səkşom ita sara
pəxiəpi zegiə amca iəxəlçəz alyə iəyəzəoup
ofita onəyqə şəqalom sara
ui amşən şkuakua raznəla ixqiu
uəra uqəra, jgiəza seiguronit sara.

hara ihamoup i-nəzkila, millionla aqə aentuziasitja, asocia-
listə ekzamen argəlara duzəakua rəpə iştəxəz.

aentuziasitja auəsura, nas ainqnerjei-aftexnikəp uəsujəi lenin
iordeni, aqə qapş aordeni zəua rxəpxiazara iəzhaueit esəaira.

axa abri aamtazə hara şahats hamoup akapitalizm fətaça-
kəla ailabaara iəfəu, aixulaxara du izçou.

gankəpə zja itəmzo, aşşə iərtəjəz — dəpə gankəxi massala
auəsura rklassi aqajlar zegii rguaqra nas rəmlakra, rəyqiaxara
azhara.

abar ui zərcabərgəša: „sara sazxcueit, irfəşarəzi sxuykua
ayəqə iəbjiəntə akrəfara aan. axuyə izəhan sara isəmour xəş
xuyəkəi apşəzi, sara iqəşəp akal, izdəuəda ui ayəqə irəzəxə.
sxəçei sarei uərtənzagi iəhəpə. ui uiaqara iərtəzam, hara ofita
pətk həcələeit amlakra. mayzak aahfəp həpxia igəloup anuəp
qiaqiaza: „xuəşəçgiə əqam haynə“ (anemecp uəsurtə zmam
lyəmta „fosişə ceitəng“). abri eipş abzazara aqərxikzanə iqou
millionləi ja millionləi auəsujəi aqajlari — aaləçratə process
iaxcənə 50% auəsura rklass, nasgiə uərt zəpsou zənzak ala-
qura — 100-150 million auəsurtə zmam auəa — ari „iaanəgoit
anəpəzara ala qura (дисквалификация), amlakra, uəs anakuxa
amq kuəda xara, nasgiə qəp-qətlə zənzakgiə ranəzaara ari aoyə-
pəysa inxamyəp mūə iəqas iəçəgəlou“. ay. stalin, eizgo yənxala
sistəmak drəxtəjo iənvərti a-ck(b)p a-ckk-i rzeipş plenum aqə
abas iheit:

„abar zegiə ijdəruə officialla iəago, aagaləx iəanəftəz iə-
pəxanakua e.s.s.r. 1932 ş. anjəmtazə aibafra qalaanzəpi aasta
334% rəla iənazha aamtazə, amerika (CACW) aagaləx iəana-
ftəz iəpəxanakua laquit 84% iara ubri aamta aynucqala, aiba-
fra qalaanza iəqarəz aasta, anglia — 75%, germania — 62%.
1932 ş. anjəmtazə aagaləx iəanəftəz iəpəxanakua e.s.s.r. aqə
1932 ş. aasta 219% rəla iənazha aamtazə, amerika (CACW)
aagaləx iəanəftəz iəpəxanakua laquit abri aamta aynucqala
55% rəqənza, polişa — 54% rəpənza, irhozi art həz xuəpşkuəz,
uərt irəmħəzoi akapitalistə aagaləx sistəma, asocialistə sistəma
aiciəbraqə aegzamen şəzəftəmxəz, nasgiə ui iəhnamərbəi aso-
vetə aagaləx sistəma iəamou eionzou alşarakua zegiə akapita-
listə sistəma aasta“.

akəta nxamyəpəgiə akapitalizm, iara ubəşqia aixulaxara
çarə iəçəgəloup.

eiharəq aqə aazəftua aburzuəziəp həntkərrakua rəpə alaçarta
dgiəlkua 8-10% rəpənza iləqup. akəta nxamyə iəanəftəz azeipş
aaləç-ləx zəpsəz 11 milliard 1929 ş. rzə iqaz aasta 5 milliardk
rəqənza 1932 ş. rzə, məmzərgiə procentlə iəhəz iəazoi 50 rə-
nza. ašakar zləçua alaçarta adgiəl iəçanakua germaniei qəxo-
slovakiei iləquit 22-30%, akunə alaçarta dgiəl iəçanakua litvei

latviei ilaquit 25-30% aamtak ala iazçoit aketa nxamya mafanakua rēira: amerika 83%, 1929 š. aasta, germania—72% 1929 š. aasta. aketa nxamya mafanakua rēira poliša zēnzak ianērķolt.

iara ubasqia eilaxuoup akapitalizm afinansr sistemagi. abas iqoup akapitalizm aqazaara adialektika, abas akapitalizm luanēr eiha-eiha çaqa icoit.

abri aamtazē ja-nēzkila aentuziasē — abolisevikja, auēsujā, aingenerp-texnikap uēsujā 19 sentiabr 1932 š. rē stālini hēla ikuu aqajlar zēgi araport rēteit: „stālinsk iahnateit rapxiazā sibrapi aqēr“.

ari abjē goit xizērħaganē, ifērxaçaranē. 10 oktiabr 1932 š. rē dara ubērt ryēzja aentuziasēja, „dneprogenes“—argēlaja araport, rtiuan.

aproletarja!

dneprogenes qaçoup!

dneprogenes 450 nēzki pē rēmū zçazkua afēmca myapnagoit. afēmca xēioup.

dnep asocializm azē auēs auēit:

„urēspēlan xuēšēkusapi aplan ialnaršaz apē daaraza krēz-çazkua triumfup dneprrgēlara, ari adunei apē eicērdērua gidro-elektrikap rgēlamtoup, pēxia zaporozi akazakja ianraamtaz idgiēl bjaxanē iqaz apē“.

abas iyit çēpx hara hēpē iqaz angliap korrespondent.

amerikapī dneprogenes akonsulitānt, axiz du zmou aqaza adunei iadērua agidroetexnik, kuper abas ala daxjajoit dneprogenes:

„aingenerp napqazara hasabla dnepri argēlara iaxia ojraanza aoyēpysa inapala ifakuirgēlaxianē iqou argēlarakua daara xaraza irapgēloup. anaukēi atexnikēi e.s.s.r. apē ilaszanē xēxi iazhaueit“.

akapitalizm aynuçqa — aixulaxara (кризис) du axudaja çkaanē iakēup, akapitalizm zēkugēlou afata kuaq-kuaqēit, auasxēr eila-baait. akapitalizm hēntkarrakua rēpē ubasqak eixulaxēit, iahhāp, amerika açara du zmou ireiuou eiçērkaait—„atexnokratia“ ha izēstou, ui dças iamou „atexnologia irlasnē açiara amafēna aamta aan, asocialpīi, apolitikapīi, aagalēxpīi abzazara šaqa iakunago açara“.

amerikapī argēlara aagalēxpap zurnal — „enzinering nevs rekord“ iara adaqia pē iannāçēit qaza duk—aingener, auēsurtā-darei nas iara izē auēsurtā ioura iguē šaztami: „sara suēsuri sdēr-rei iamazam ireija-ireihanē qara xupsak, iahhāp, iara zēpsou ala-mkuangrē, izban akuzar sara iarban xupsazaalak sakušahatup. aulicakua, pēxia, iara abri aamtazē miçē zēpçioz aqēr kon-

strukciakua, apnevmatikap klepkakua oçē abēb ptaxa irxapoup idērbgakuo axēbrakua irēxqianē; oçē uaqā bçē gazom. akua-makuša igēloup pēmt-psēmt axankua alyan ialarsu, sara sçel pçl reiçarçēra eiha eilkaanē izdērua, abar sapxia igēlou argēlamta, aqaçara aan qa du zdēzbalaz—axa dēryagiēx auēsut sēmam“.

hara ihamoup aiaaira dukua akulitrap revoliucia adçakua rēnagzara aqçigē. açara du zmou auēsujā rēpçiazara eisaaita iazhaueit.

millionla, ja-millions rēpçiazara nazoit aškolkuēi, açara dukēi irtou, açaradara arzrazē eidkēlou ubas içagi.

hara hēpē iqaz emris iuz šotlandpī „foruad“ apē iyueit: „e.s.s.r. apē pēç laçatbaala azeips çarei, açara du auēs aiouçrei rprogramma anēmyapērgo aamtazē, angliā iagnaçueit ajlar rçara axarq (aharq), nasgiē aškolkuā rēpē imyapnagoit arezim ekonomia. angliā itaxila icoit, alafcaraxi, e.s.s.r. coit pçiaqa alašaraxi“.

progressivp (pçiaçēlay) element zātēknē iqou, anauka iāçēi, iaxiapī auajlar rzeips kulituri myapazgo auēsujā rklass oup. malērla atourēx iianamgazeit hara hašqa abart ryēzja auāa, amratalaraxipī evropēi, amerikapīi ieiouo aintelligencia rap-xiaçēlaja, iahhāp: anri barbius, romen rolan, teodor draizer, bernard šou, epton sinkler, aprofessor miuller ubas içagi.

uādala iguatarup auēsujā rklass aamēstaxigē aintelligencia apçiaçēlaja raktivxarei, nasgiē eilkaanē rarēmāxarei, iahhāp: amsterdam aibafra aqamlarazē, e.s.s.r. axiçarazē akongress eizēzgaz.

XII akommunistp internacional anagzara komitet aplenum iaazērkiapnē iaxjajēit xēxiçī azçaarakua abas:

1. asocialistpīi akapitalistpīi aduneikua rēmū aiçagēlara pē —miçza aitaçra dukua qalēit, rapxia irgēlanē ui zēxqiaz, e.s.s.r. agiērt apēlakua raasta rēcçak hasabla, temp dula, laçpā tbaala azharei, açēla aindustriaprei, aketa nxamya akolxozpēi, akulitrap revoliucia uēs oçeyla amyapçarei roup.

hēpēla asocializm apozicia pē harataxēmkuā apēlakunaroū-ouēit.

2. abri aamtazē akapitalistp dunei apē: a) aekonomiçkrixis eiha-eiha eiçaxoit; b) revoliuciala akupara iazhaueit; v) eiha-eiha içarçoit aimperialistp hēntkarrakua rēpçara aipēngēlarakua; g) e.s.s.r. akontrevoliuciala eibafra pçazēqaçarazē apçerxēiara.

marks feerbax izē xēxi içañaz eips iizē atēziskua rēpē iñoit: „afilosofja eipsēmkuā eitarhon adunei zeipsrou, axa auēs zlou iara zlaqamlac ala ipsaxnē afakurgēlaroup“.

ubas, hara adunei fəqara işanə xutak izlaqamlac ala ihap-saxəit:

akpi axuəsəkusa aiaaira — ari atourəx eizak iaçanakua iaairoup.

aburzuaziat kixpi işxaxuoz ahhara iaçən hxuəsəkusaçi aplan iltahxəz açəxuala, uərt irhon „xuəsəkusaçi aplan, plan iaşam“ „ui agizləmçua uəsüp“, „spekuliacioup“ ha.

axa xuəsəkusaçi aplan alşara psəxua rnamteit haiaja hamqi, hanxamyat işare, hara hakupara dui, fərxaçala haiaai-rei iakuşahatəmxar.

ay. stalin zk(b)p. c. k. c. k. k. ianvarçi rzeips plenum aça imayəmkua iaagəeit aça rpsəgakua aburzuaziat kixpi xuəsəkusaçi aplan alşarakua işaxjajoz açəxuala.

abar ubart rçənçi pətk:

angliat aburzuaziat zurnal „raund teibli“ axhaa „xuəsəkusaçi aplan alşara iqəlapnə iqou jərçroup. xarkovpi, stalin-gradpi atraktör zauadkua, avtomobilr zauad, amo-moskva, n-novgorodpi avtomobilr zauad, dneprçi agidroelektrika stancia, magnitogorskpi kuzneckpi aqər rparta zauad dukua, uralçi amafəna qaçartakuei, aximikar zauadkuei, sovetr rurnə aqalara iaçu — abart zegiə, nasgiə egiərt aagaləxt işarakua zegiə apələçə irhoit, iarban müəmxarazaalak akə iaannamkə-lakua asovetr aagaləx, açiaa ibzianə izəzhaua eips, iazhaueit, aça rəuəuəit. xuəsəkusaçi aplan iltanaçeit auasxər naq-naqçi açiaraçə, daarazagi iarəuəuəit. e. s. s. r. amq.

amerikçi aburzuaziat zurnal „neişen“ axhaa noiabr 1932 ş. rzə.

„xuəsəkusaçi aplan apləşəkusa iiaşajqian ialseit daara kər iapsazou alşarakua. asovetr eidkəla auəs auan eibafra aamta aan eips intensivla, abzazara çəc afata akurgəlarazə iqaçapnə iqaz adçakua rzə. apəla apşra zənəsk iuzəmdərrəpə aça rpsaxueit.“

franciçi aburzuaziat gazeta „tan“ axhaa (i 1932 ş.): „akom-munizm lafatbaala inanagzəit arekonstrukcia, abri aamtazə akapitalist eipkaara lafa mayla aitaçra iaçup francia, axat dərçəl eizaəşə-eizaəşənə axat mal zmou iaxirəxikzou akəta nxamiya mexanizacia azura zalşom, asovetkua akəta nxamiya ain-dustrializacia azua inarəgzeit, ui aproblemə „hara haclabraçə abolşevikçi eiaaiit“.

açara dup kommunizm afatakja marksi engelisi rrevoliuciat teoria zladərçia amya qiaqia, müəmxara zmam amya du „agudə-gudə“ ha iaçələnə akum, uərt rrevoliuciat teoria dərçieit amya jgia, amya müəmxə iaçələnə, aproletariat irpərxa-gou atəoriakuei, amyaxqiarakuei, aideologia baapskuei irakupo.

abri akuzoup iaanago marksizm ajərçrei açiarei.

marksi engelisi iharteit akommunizm iara alafakugələla amya zda ixuartam aprincipkua.

lenin irçieit nasgiə eiçixəit marksizm aamta çəc — aimp-erializm aamtazə.

„leninizm — ari marksizmup, aimperializm aproletar rrevoliuciei raamtazə.

leninizm ineibeipsnə iuhəzar — ari teorioup, nasgiə takti-koup aproletar rrevoliuciaçə, eiharazak ari teorioup, nasgiə iagi taktikoup aproletariat rdiktaturazə“. (stalin).

lenin iaanənza, marksizm arevizionizm ala eicaknə, izlaqam ala iaarhnə iqan.

lenin irçəcnə eitaçakuirgəlt arevoliuciat marksizm, rəça-fara muzakua arevizionizm — bernşteinrei, kaütskii ubas egiərt-giə drakupo.

leninizm jərçit, içieit, aça rəuəuəit esəmsə rəçafara qam-çazakua y-frontknə ikupo. oçə lenin iuəs du anagzara daçup iaxiaçi aduneit uəsujə rklass axada du ay. stalin.

hkommunist rpartia, ay. stalin xadas dzmou amya iaşala, nasgiə y-frontknə ikupo eiaairəla imyapnagoit ajər dunei apsaxra asocialist rğələla amya.

hara iltahçeit aoyəpəysa uaajlar rtourəx iaşə afata, aoyə-pəysa itourəx lakugəlaanzat, marks — „apolitika rəkonomia akritika apxiajaçə dzəxjajo aamta haftaxiqa iaanəjnə. axa agxakuei, amqəmxarakuei hamoup hara makiana irajanə.

hapxiaqat asocializm azə akupara, içagi itbaaup, içagi kramçxanakueit.

hara hazhara amqəmxarei, hçələçə akapitalist elementkua inxanə iqou, nasgiə huəsura iapəklasua raxirəxura adagiə hara iahualup hapxiaqat eibafra iqalaranə iqou hçələ ajəhaxi-çarazə, izban akuzar akapitalistja aixulaxara izlou e. s. s. r. abafra irxərgarc rtaxəup.

aybat axuəsəkusa, iara ui iaçanakua apolitika xra dça anagzara hara iahualnə ikunargəloit, içagi hamq harəuəuəarc, aibafrazə hxəxiçara içagi aharakra, xiz du zmou, iara zkum har qapf amq içagi arəuəuəara, operativləi, konkretləi auə-sura, apolitika guəpanra, rəçafarada auəsujə rklass iaçə, uərt ragentura hpartia ariadkua rçə — arəuəit axənaarə, eina iartas ipxiazə oççi arevoliucia açiara aetap aça, nəs „armat“ xiarçiaarakua, aliberalizm eilabaa uha peipsra azə muzakua naq ipərxua.

hara hprogramma daara irxxoup, axa xəmpəda iiaşoup.

„hara hpogramma aiaşara — uərt çpsə tou uaaup, ui lare, harei haup, hara hguamq aqazə, hara enagi haxəlara çəcla auəsuzazə, hara hguamq aplan anagzarazə. nas ihamou hara,

iara ui aguamų? aai, ihamoup uəs anakuxa hara haaləçp pro-
gramma ialşoiť, iagiənagzanə iqalaroup“. (ştalın).

marksizmi-leninizmi rberaq haçagəlanə, hpartia axada du
ay. ştalın inapxgarala hara ihargələeit „akpi axuəşəkusazə“—
asocializm afata.

marksizmi-leninizmi rberaq haçagəlanə, hpartia axada du
ay. ştalın inapxgarala hara lşara dula inahagzoit. „aybatpi axuə-
şəkusaŋi aplan“—klassdaŋ asocialistp uaajlar.

mixa delba.

iiun—1933 ş.
akəta azyəbja.

takzəpxəkuu aredaktor m. ahaşba.

aŋex. redaktor m. pişyik.

takzəpx. akorrekt. g. papaskiər, v. kaqalia.

akiəpxii. azə irətoup 22/v-34 ş.

akiəpxirəzə anapaçayup 4/vii-34 ş.

akiaad aform. 60x84 sm. açakə 3¹/₈ kiəp. bəuəc əqcup.

bəuəck aŋə 49,3² kiəp. dərğa.

aŋirəz 1500. azakəz № 2967. aplit № 151-A.

apsnəŋ hənŋarə iquə tərğa atipografia „lenin“ ixiz xxəu. aqua oktiabrpi
arevollucia aulica № 3.